

Икономически анализ на природно – ресурсния потенциал на ДЛС Беглика

Резюме

1. Въведение в горите на Беглика.

2. Теоретични и икономически аспекти на концепцията за многофункционално управление на горите.

2.1 Възникване и контекст на МФГ концепцията

2.2 Плащане за горските услуги

2.3 Горското стопанство на България от гледна точка на МФГ концепцията

3. Природните ресурси на ДЛС Беглика. Антропогенен натиск в региона.

3.1 Релеф, климат, почви и води

3.2 Растителен и животински свят (биота)

3.3 Оценка на антропогенното въздействие

4. Икономическа оценка на ресурсния потенциал на ДЛС Беглика.

4.1 Начални икономически оценки за стопанството и региона

4.2 Проблеми на екосистемните икономически оценки

4.3 Изчисляване на пазарната стойност на екосистемата на ДЛС Беглика

4.4 Стойност на услугите, предоставяни от горите на Беглика

5. Устойчиво управление на ресурсите на ДЛС Беглика.

5.1 Четири сценария за използване на ресурсния потенциал на ДЛС Беглика

5.2 Маркетинг и управление на многофункционалното горско стопанство

6. Заключение.

Използвана литература

Резюме

В рамките на 2010 година беше осъществено работно изследване за оценка на икономическия потенциал на ресурсите в Държавно ловно стопанство „Беглика“. Икономическата оценка беше осъществена на три аналитични нива: икономически продукт, създаван в стопанството в настоящия момент; икономически продукт, който е възможно да се постигне с известни капиталови разходи без допълнително натоварване на околната среда; икономическа стойност на услугите, предоставяни от екосистемата на ДЛС Беглика, за които услуги в настоящия момент има някакъв работещ пазар. Оценката прерасна в предложение как да се оползотвори потенциала.

Заклучението от изследването е, че с прилагане на концепцията за многофункционално управление на горските ресурси /МФГ/, икономическият продукт в стопанството може да се повиши с 80%, без да се увеличава антропогенното натоварване на околната среда. Пълната стойност на екосистемните услуги, оказвани от природната среда на Беглика, чувствително надвишава материалните услуги, формирани в региона, като изчисленият дял на материалните услуги в общите е най-много 22%.

В парично изражение, тези заключения приемат следната форма: в настоящия момент на територията на стопанството се създават приблизително 3.2 млн. лева годишно. Икономическият продукт може да нарасне до над 5.7 млн. лева, или с 78%, при избор на съвременни и интелигентни форми на стопанисване на гората и следване на водещия принцип за минимизиране на икономическото въздействие върху околната среда. Цялата икономическа стойност, която се създава в и чрез екосистемите в границите на ДЛС Беглика, е оценена на 13 – 18 млн. лева годишно.

Чрез прилагането на формулата за нетна настояща стойност при 10% норма на дисконтиране за неограниченото бъдеще, стойността на услугите от горите на Беглика е изчислена на повече от 200 милиона лева. Същевременно утвърдените в българската практика методики за оценка на горите не са приложени към обекта на настоящото изследване, с оглед на това, че горите на Беглика нямат пазарна стойност, тъй като не се продават.

Многофункционалното управление на горските ресурси в момента не е работеща концепция в българските гори. Въпреки че това словосъчетание се използва широко във ведомствените документи, финансовите данни еднозначно показват, че преобладаващият дял от приходите от българските гори продължава да идва от продажбата на дървесина. Тъй като по света вече има много изследвания за възможностите на МФГ, а българските гори сами по себе си дават богата възможност за развитие на странични ползвания, темата за

многофункционалното стопанисване тепърва ще увеличава актуалността си в страната.

Многофункционалното горско стопанство е неконвенционално горско стопанство – гласи водещият аналитичен резултат от изследването. С настоящия начин на мислене и ръководен подход в отговорните ведомства, МФГ стопанство чисто и просто е невъзможно да се случи. Стопанисването на ДЛС Беглика няма да направи изключение. Синтезът на работното изследване е предложението Беглика да се превърне в експериментално стопанство по многофункционално управление на горите: тоест от ДЛС – в МФГ „Беглика“.

Какво дава основание за подобно предложение? Ситуацията около ДЛС Беглика е наистина много специфична. Горите в стопанството са изцяло държавна собственост. Почти две трети от тях са с естествен произход, което следва да се съпостави с 4% среден дял на първичните гори в България. Като част от екосистемата на Баташка планина, иглолистните гори на Беглика са уникален реликтен остатък в Южна Европа. Те са хабитат на едри бозайници като мечка и благороден елен и с това имат по-близък географски паралел само в Карпатите.

Горите на Беглика са гори с висока консервационна стойност, според методиките на WWF. Същевременно община Батак, в чиито рамки попада горското стопанство, е с дял на безработицата над 25%, тоест сред най-високите в България. Общината е и сред най-слабо заселените, с около 10 души на квадратен километър. Хората в общината имат нужда от икономическо развитие, водещо до заетост и по-високи доходи.

Въпросът е какво да бъде това развитие. Доколкото екосистемите на Беглика са в значителна степен запазени /антропогенният натиск в тях бързо се усилва и природната чистота и биоразнообразието деградира буквално с всеки сезон/, отрасловата специфика на региона следва да се ориентира около тяхното екологично преимущество. Вече може да се каже: „дивото е скъпо“. В това отношение концепцията за многофункционално управление на горите е логичният, закономерен път за развитие не само на Беглика, а и на община Батак. Това впрочем се обсъжда от години.

Проблемът е там, че МФГ концепцията трудно може да се приложи на практика само от „чисти“ горски специалисти или пък от частни предприемачи. Необходими са хора, каквито действително има, но за да се привлекат и задържат те към подобен проект, държавата еднозначно и дългосрочно трябва да се ангажира с многофункционалното управление на горите. Ползвания на горите, които влизат в конфликт с МФГ, не трябва да се толерират.

В тази връзка, съществува реален риск в желанието си да модернизира управлението на горите, държавата да се облекне на частни капитали, които се ръководят не от концепцията за устойчиво развитие, а от стремежа за печалба.

Това е много важен управленски въпрос, който трябва да се изтъкне в самото начало. Концепцията за устойчиво развитие предвижда да се печели от горите повече, отколкото в настоящия момент. Но печалбата е следствие, а не цел на МФГ управлението. Ако не се тръгне от този фундамент, концепцията за многофункционално управление на горите става само „куха фраза“, по думите на немските горски специалисти.

Изводът от изследването е, че икономическото развитие на региона е както възможно, така и нужно, като е много важно да се подберат правилните хора и работни концепции, които ще го осъществят. Оценката преминава в работно предложение за създаване на център за туризъм с наблюдение на едри хищници, интегриран в цялостен активен и екологичен туристически продукт в региона на Баташката планина. Това предложение може да се разглежда като конкретна форма за развитие на стопанството в бъдещ биосферен парк Баташка планина.

Цитираната сума от 5.7 млн. лева е постижима като нетни годишни приходи от предлагане на активен и познавателен туризъм, производство на биологично чисти храни /месо, мляко и гъби/, продажба на сертифицирана дървесина с принадена стойност от дървообработка, оползотворяване на отпадъците с производство на пелети. Предвидено е осигуряване на кредит за развитие в размер 3 – 5 млн. лева, с тригодишен гратисен период, който според първоначалните разчети може да бъде погасен в 7 годишен период. Предвид постъпленията от дейността на ДЛС в момента, сделката изглежда привлекателна, включително за държавата.

С предложения проект, освен осигуряването на допълнителна заетост от над 20 трайни работни места и поне още толкова сезонни, към непаричната социално – икономическа печалба спадат големи имиджови ползи за региона и страната. В маркетинга на Беглика, който е органична част от идеята, е предвидено прилагане на мрежов подход в Интернет с акцент върху уникалния характер на мястото и продуктите с произход Беглика.

Изследването беше осъществено на три етапа, които са описани накратко в заключението към оценката. Текстът на оценката не представлява научен продукт, а работно изследване по проблем, който до някаква степен остава авангарден в световен мащаб. Доколкото оценката има познавателна стойност, тя е най-вече в управленски и политически план. В икономически план оценката е модификация на концепцията за устойчиво развитие, разбирано като баланс на екологични, икономически и социални приоритети. Като методика, оценката е анализ на най-добрите познати образци, поддържащ строго регионален фокус.

Изследването започва с преглед на развитието на концепцията за многофункционално управление на горите в света и България. Разгледани са икономическите фундаменти на концепцията „плащане за екосистемните услуги“ и някои нейни регионални измерения.

Направен е кратък преглед на ресурсното многообразие на Беглика. Оценен е антропогенният натиск в региона. Анализирани са стопанските резултати на ДЛС Беглика. Предложена е визия за МФГ стопанство с икономически разчети по отрасли. Изчислена е стойността на екосистемните услуги на Беглика, както и промяната в тях, която може да се очаква при различни форми на стопанисване. Разгледани са четири базови сценарии за развитие на Беглика; икономическият, екологичният и социалният резултат от тях. Анализира се маркетингът и мениджмънтът на многофункционалното горско стопанство.

Целта на това изследване е да се оценят адекватно ресурсите на Беглика и да се предложи визия за тяхното устойчиво оползотворяване. Редица заключения и хипотези са повдигнати с оглед много по-широкия въпрос за устойчивата икономика на горите. Но така или иначе в настоящия момент в прилагането на МФГ концепцията значително изоставаме и трябва да тръгнем отнякъде. Затова Беглика има бъдеще като еталон – както за България, така и за Европа.

Въведение

Държавно ловно стопанство Беглика е едно от петте поделения (стопанства) на Изпълнителната агенция по горите, разположени на територията на община Батак. То заема площ от 14 766 ха, като 92% от това число са гори. 62.7% от горите в стопанството са с естествен произход. На територията на ДЛС Беглика, разположено в Баташкия дял на Западните Родопи, няма населени места или по-компактно урбанизирани терени.

Горите определят не просто икономиката, а битието на Баташка планина. Ползите от тези гори с висока консервационна стойност излизат далеч извън пределите на региона. Високото качество на горите и уникално запазените големи горски масиви предполагат търсене и прилагане на най-ефективните начини за тяхното опазване и стопанисване. Това се потвърждава от получения през март 2010 г FSC сертификат на горите на Беглика, но предполага и продължаващи усилия.

В територията на ДЛС Беглика попада язовир Голям Беглик, който се управлява от Националната електрическа компания. Средно годишно 2.2 млн. м³ изтичат от язовира и допринасят за производството на 112 гВтч електроенергия по Баташкия водносилов път. Водите от язовирите на каскадата Баташки водносилов път – следователно и от Голям Беглик – се използват за напояване на стотици хиляди декари земеделски земи в Горнотракийската низина. Според сведения на Басейнова дирекция – Пловдив, води от язовир Голям Беглик служат за водоснабдяването на град Батак с население 3.5 хил. души.

Счетоводните данни от ДЛС Беглика показват, че през последните 5 години близо 95% от приходите на стопанството идват от продажба на дървесина. Но дървесината не изчерпва икономическата стойност, която се създава тук. Пряко свързани с гората са приходите от ловен туризъм, събиране на гъби и билки и паша на животни. Както ще видим, реализираните в настоящия момент приходи далеч не съответстват на потенциала. Също така, ползването на водите за напояване, производство на енергия и битови нужди е невъзможно без гората да предостави своите „услуги“ по събиране и регулиране на водния отток. Гората е смисъла на туризма, който съществува и тепърва ще се развива тук.

В последните две или три десетилетия възгледът за ефективно управление на горските ресурси значително еволюира. Също и в България като най-добра и перспективна методика за управление на горските ресурси се наложи концепцията за Многофункционално (използване, управление) на горите /МФГ/. Този подход се стреми да диверсифицира приходните източници на горското стопанство, като оползотвори в най-голяма степен многообразните ползи, включително икономически, които гората съдържа и може да предложи на човека. Вече фигурираща в плановите документи на ИАГ, концепцията за МФГ е записана още в първото изречение на проекта за нов Закон за горите.

Независимо от това, че проблематиката и потенциалната полза са добре известни на българските лесовъди и теоретици, статистиката за горското стопанство еднозначно показва, че МФГ концепцията не се прилага в практиката. В противен случай приходите от продажбата на дървесина нямаше да надхвърлят 90% от общите, както се вижда от статистиката на ИАГ. В това отношение ДЛС Беглика не прави изключение.

Реалният проблем в практическото приложение на МФГ концепцията идва оттам, че „улавянето” на алтернативните на дървесината стойности на гората е трудно и дори невъзможно в промишлен мащаб, за разлика от дърводобива. Докато основните капиталови разходи за дърводобивна техника вече са направени и методът на работа е усвоен, за различните потенциални приходни извори в горските масиви е необходим нов, по-мек, специфичен според мястото и времето подход.

Този подход е трудоемък, изисква теоретична и практическа подготовка на персонала, както и най-ценния човешки ресурс – заинтересованост и морална отговорност към хората и гората. Неслучайно в специализираната литература многофункционалното стопанисване се описва като „отношение”.

Също така, т.нар. „странични ползи на гората” се разкриват и започват да носят приходи обикновено след по-продължителен период. Пример за това дава рекреационният туризъм, който се нуждае от няколко туристически сезона маркетинг и подготовка на инфраструктура за забавление и настаняване на гостите. Докато дърводобивът, на толкова голяма площ както в случая с ДЛС Беглика, е свързан с незабавни приходи.

Проблемът се изостря от факта, че традиционното ползване на горите като източник на дървесина може да попречи по няколко различни начина на разгръщането на другите приходни пера в гората. Краткосрочните и дългосрочните перспективи за печалба се конкурират като приоритети в управленското решение и сериозно го затрудняват. Нещо повече, алтернативните на дърводобива ползвания на гората също се конкурират помежду си и понякога взаимно се изключват.

Оптимално решение на това сложно уравнение е възможно, но само ако то бъде потърсено в балансиране на социалните, икономическите и природозащитните приоритети на управлението на горите, тоест в основите на концепцията за устойчиво развитие. В тази насока управлението на горските ресурси в ДЛС Беглика може да представлява еталон за публичните решения в България, тъй като богатите гори, попадащи в неговия обхват, са изцяло държавна частна и държавна изключителна собственост. От 13 547 ха площ на стопанството 87%, или 11 795.7 ха са държавна частна собственост, останалите са резервати.

За да пристъпим към многофункционално управление на горските ресурси, което ще повиши едновременно икономическия и социалния резултат от единица горска площ, докато

горските ресурси се запазват и постоянно подобряват качеството си, от огромно значение е да знаем каква е действителната стойност на гората.

Тоест нужно е да се даде стойностно, включително и парично, изражение на гората като екосистема, в която се развива човешка дейност. Необходимо е да знаем какво притежаваме първо за да не го рушим. Второ, нужно е да знаем какво бихме могли да получим, ако въведем нови – или забравени стари – управленски практики в горите.

Алтернативната стойност на традиционното икономическо поведение на хората в горите може да се окаже далеч по-голяма от това, което сме свикнали да мислим. Редица научни и практически изследвания по света и в България дават основания да го твърдим с голяма сигурност. Целта на многофункционалното управление на горското стопанство е именно такава – да не допусне разхищение и разпиляване на многообразните горски ресурси.

*Теоретични и икономически аспекти на концепцията за
многофункционално управление на горите*

• **Възникване и контекст на МФГ концепцията.**

Големият обем на дърводобивната индустрия в Канада и САЩ първоначално стимулира икономистите да изчислят как се постига максимална доходност от добива на дървесина чрез решение кога да се сече (икономически обоснована горска ротация). Нетната печалба от дърводобива се пресмята като разлика от приходите от продажбата на дървесина и разходите по отсичането, при отчитане на бъдещата стойност на добитата дървесина, която служи като дисконтов фактор. В по-общ план гората се разглежда като място за добиване на суровина – вход на дървопреработвателната промишленост. Оскъдността на горските ресурси е проблем от второстепенен характер заради високия естествен прираст. Винаги се е знаело, че гората предлага много различни ползи освен дървесина, но икономическата ѝ оценка се изчерпва с прихода от дървен материал.

От средата на 1970-те години започва да се мисли за „множествено използване на горите” (Anderson, 1995). Икономическите уравнения стават по-сложни, тъй като в тях е необходимо да се отчетат приходите от редица едновременни ползвания, някои от тях алтернативни, а приходите нарастват, ако се постигне баланс между ползванията. Келиш, Файт и Теегартен (Calish, Fight and Teegarden) през 1978 г. първи включват в уравнението на ротационната теория приходите от недървесно ползване на горите. Те отчитат пет недървесни ползи: наличие на дивеч и риба, разнообразие на неловни животни, визуална естетика, защита от ерозия, воден баланс. Непазарните услуги не могат да бъдат оценени

обективно, но притежават стойност, която не е безгранична, посочват авторите. На базата на данни за конкретен горски масив с дъгласова ела на Тихоокеанското крайбрежие, недървесните ползи те оценяват на 75% от общите икономически ползи.

България тук не изостава от световната тенденция, като паралелно развива концепцията за гори със специални ползвания (СПП). В края на 1960-те вече се прилага принципът за постоянно и равномерно ползване в рамките на прираста, след което се въвеждат правила за идентификация и защита на някои специфични функции на горите. В началото на 1970-те СПП представляват 10% от българските гори, като достигат 34% в началото на 1990-те. Стипцов (МФСГ, 2006) посочва, че в редица социалистически страни се възприемат принципите за природосъобразно, устойчиво и многофункционално стопанисване и ползване на горите, като ориентацията е към запазване, намаляване на ползването, дълбочинна преработка на ресурсите, даване на приоритет на естественото възобновяване и т.н. Според автора, в началото на 1990-те пресиленото ползване на дървесина е преустановено.

Концепцията за многобройните ползи от горите се развива с бързи темпове през 1980-те години и получава силен стимул от Конференцията на ООН по околна среда и развитие в Рио де Жанейро през 1992 г. (Срещата за Земята). През 1994 г. стойността на всички продукти, излизащи от гората, е оценена на 300 млрд. долара – дървен материал, гориво, хартия, лекарства и други. Това е значителен информационен напредък, но той все още не дава икономическа оценка на факта, че горите „регулират водния кръговрат чрез изпарението, въздействат върху регионалния и глобалния климат, дават убежище на най-голям вид застрашени животни, регулират въглеродния цикъл като преработват и задържат въглерод, абсорбират замърсителите на въздуха и дават храна за човешкия дух” – както се отчита в първите материали за устойчиво ползване на горите. Новаторското изследване на Костанца и колектив от 12 автори през 1997 г. измерва за пръв път икономическата стойност на екосистемните услуги в глобален мащаб, включително и на горите в умерения климатичен пояс в размер на 894 млрд. долара годишно. През 2001 г. секретариатът на Конвенцията за биологично разнообразие предлага методика за оценка на екосистемните услуги на горите, приложена и доразвита в Екосистемната оценка на хилядолетието от 2005 г.

Идеята за МФГ продължава да търпи развитие и днес, като новите разработки в тази насока се интересуват от интегрирана оценка на горите посредством компютърно моделиране. Те вече измерват не само потенциала на горите, но и рисковете, свързани с широкомащабното им ползване. Горските насаждения започват да се моделират според многоцелевото им ползване. Фактът, че през последните десетилетия фокусът в горското стопанство се премести от производство на дървесина към широк спектър стоки и услуги

(недървесни продукти, ландшафтно оформление, опазване на биоразнообразието и др.) говори, че стопанисването на горите вече трябва да се разглежда в по-широк контекст. Дори напредничавата концепция за многофункционално управление сама по себе си не може да гарантира, че решенията по горите цялостно отчитат ефектите върху качеството на разнообразните екосистеми и социалното благоденствие. „Горите стават част от интегрираното ползване на земята и е немислимо да продължаваме да мислим за тях като за затворена система” (виж МФСГ, стр. 87 – 93).

- **Плащане за горските услуги.**

Германският учен М. Суда отбелязва, че терминът многофункционалност в управлението на горите може да се разглежда също и в смисъл на множество претенции, които различните заинтересувани групи издигат към различните възможности за ползване на гората. Всяка група би искала да наложи своите интереси върху облика на гората и кои възможности да се използват приоритетно. От тази гледна точка „многофункционалността е празна формула, носеща консенсус”, тоест удобна най-вече за политически цели.

В теорията са известни пет нива в управлението на природните ресурси (МФСГ, стр. 72, 73). На първо ниво господства едно доминиращо ползване: например ловът в Средновековните или дърводобивът в днешните гори. На това ниво управлението има за цел да максимализира господстващото ползване. На второто ниво се комбинират различни ползвания, което по правило води до конфликти между тях (например туризъм и дърводобив, лов и масов туризъм и т.н.). На трето ниво в съображенията се включват и екологичните въздействия от различните ползвания. В случая с горите това се изразява в отчитане на антиерозионната или водоподдържащата им роля. Но и трите нива, колкото и да са различни, страдат от общ проблем – те са антропоцентрични. Те третират горите единствено като средство за задоволяване на човешки потребности.

На четвърто ниво антропоцентричната гледна точка се заменя с биоцентрично гледище, фокусирано върху защитата и гарантирането на естествено протичане на процесите. На пето ниво на преден план стои регионът, който следва да се развива по устойчив път. Според тази класификационна рамка, разбирането на многофункционалността като компромис между множество интереси очевидно не надхвърля второ и трето ниво.

Концепцията за екосистемните услуги се стреми да преодолее затвореността на икономическите и екологичните оценки, всяка от които е концентрирана в своя изолиран кръг от проблеми и аналитичен апарат, като даде по-обща картина за материалните и енергийните потоци, протичащи в природата и определящи стопанството.

Най-обобщено, услугите, които горските екосистеми предлагат, са рекреация,

сметчаване на климатичните промени, запазване на биоразнообразието, предпазване на почвата, водата и инфраструктурата, културни аспекти (European Forest Sector Outlook Study. UNECE/FAO, 2005, р. 94). Макар и с много висока икономическа стойност, това са подчертано услуги, т.е. те не представляват материално – веществени продукти. Продуктите от гората, освен дървения материал, в цитирания документ визиращ европейските гори са групирани като ядивни растения и гъби, животински продукти, медицински растения, сено, посадъчен материал, други като масла, смоли и т.н.

Има класификационни нюанси относно горските услуги, без да се променя концептуалната рамка. Например китайски учени през 2009 г. предлагат да се разглеждат седем категории горски услуги: консервация на вода, задържане на почва, услуги по протекция / превенция, улавяне на въглерод и отделяне на кислород, запазване на биоразнообразието, регулация на качеството на въздуха, горски екотуризм. Според изследване в района на Пекин, горските екосистемни услуги формират 87% от годишната икономическа стойност, произтичаща от съществуването на гората – докато 11% е стойността на горските продукти, а 2% е делът на социокултурните ползи.

В Екосистемна оценка на хилядолетието (MEA, 2005), която служи за модел на следващите природно – икономически оценки, услугите от горските екосистеми са изброени в следния ред: храна, дървесина, питейна вода, гориво, регулация на водния отток, регулация на болести, улавяне на въглерод, регулация на локалния климат, лекарства, рекреация, естетика, духовни ценности. Екосистемите като цяло предоставят на обществото услуги в следните четири категории: поддържащи, материално – енергийни, регулиращи, културни. (Ecosystems and Human Well-Being: Opportunities and Challenges for Business and Industry. MEA, р. 6 – 10).

Българският учен К. Богданов обобщава, че многоресурсният потенциал на гората може да се раздели на материални ресурси и нематериални ресурси, като към вторите се числят всички полезни свойства на горите: хидрологична, противоерозионна, мелиоративна, хигиенна и др. Нематериалните ресурси (услугите) на горите той класифицира като средозащитни, рекреационни и санитарно – защитни.

Най-актуалното изследване върху икономиката на екосистемните услуги е продължаващият проект ТЕЕВ, ръководен от Паван Сукдев, икономист в Deutsche Bank. В обобщаваща публикация от 2010 г. са изброени 17 базови услуги на екосистемите (следвайки Costanza a.o., 1997), всички от които се предоставят също и от горите. Авторите на ТЕЕВ използват стопанисването на горите като пример как максималното ползване на една услуга влияе негативно на състоянието на останалите, което в крайна сметка води до спад на крайния икономически продукт. За целта те работят с термина *повратна точка*. Докато тя

бъде достигната, факторното въздействие се натрупва без по-съществен видим ефект. След преминаване на критичната точка в ползването на една услуга, цялата екосистема деградира и останалите екосистемни услуги се губят. (The Economics of Ecosystems and Biodiversity for local and regional policy makers. 2010, p. 18 – 23).

След признаването на очевидния факт, че природата безплатно предоставя на обществото услуги със съществена икономическа стойност, самата логика води до извода, че за поддържането и подобряване качеството на тези екосистемни услуги следва да се плаща. Този въпрос е от ключово значение, тъй като мерките вкл. разходите по съхраняване на екосистемите, гарантиращи предоставянето на екосистемни услуги, се взимат на локално ниво. Същевременно ползите се прехвърлят върху много по-голяма територия и население. Налице е проблем на разпределението, който обаче не е неразрешим.

До този момент най-успешното публично решение, свързано с плащания за екосистемни услуги, е взето от кметството на Ню Йорк. Вместо да се строи нова пречиствателна станция на стойност 8 млрд. долара за водните нужди на мегаполиса, е взето решение да се инвестират 2 млрд. във вододайните зони, като са купени горите и влажните зони около водоемите в Катскил – Делауеър. Днес освен че Ню Йорк получава много добра и евтина вода за пиене, районът на водосбора привлича туристи със запазената си природа.

Плащанията за екосистемни услуги са напреднала форма на предприемчивост, но в крайна сметка е трудно да се настоява бедният да заплати за услугите, предоставяни на богатия. България в разглеждания контекст вече не попада сред бедните. Докато механизмът REDD+, препоръчван от екипа на Сукдев, предвижда почти директно плащане на правителствата в развиващия се свят, за да не унищожават горите си – тъй като тропическите гори предоставят услуги с много висока стойност на цялото човечество – за България, която е пълноправен член на ЕС, подобно нещо в значителни обеми е вече невероятно.

Европейските фондове, на които се гледа с надежда в други сектори, почти не достигат до горското стопанство. Едва 1.5% от бюджета на общата селскостопанска политика на ЕС е предназначен за горите. Следователно България следва да потърси вътрешни източници за финансиране на дейностите по поддържане и подобряване на екосистемните услуги от горите. Това не е задължително държавата. Големите производители, възползващи се от безплатните услуги на гората, следва да отчисляват част от печалбите си за устойчивото осигуряване на тези услуги – които ще деградират, в случай че мащабът на ползването надхвърли носещия им капацитет. За предпочитане е превантивното решение. Например в производството на електроенергия от ВЕЦ Батак се използва воден ресурс, невъзможен без горите на Баташкия дял на Родопите и енергетиката трябва да върне паричен поток, за да си го гарантира. По принцип механизъм за заплащане на екосистемните услуги се предвижда в

българското законодателство в Закона за водите (чл. 2а(1)12), но той досега не е проработил.

Ангажиментът на дървопреработващите предприятия към гората не свършва със заплащане на цената на дървения материал, което и FSC сертификатите изискват да бъде така. Туризмът също печели благодарение на горската екосистема и следва финансово да допринесе за поддържането ѝ, като заедно с това възприеме практики с ниско въздействие. Събирачите на недървесни горски продукти, които кумулативно генерират значителен приход, също трябва да плащат „такса гора”. Поддържането не само на количествено съответствие, но и на качествени горски масиви налага различните социални и икономически групи да се интегрират в изпълнението на тази задача посредством солидарно таксуване.

- **Горското стопанство на България от гледна точка на МФГ концепцията.**

Според изготвеният през март 2010 г. годишен отчетен доклад на Изпълнителната агенция по горите (ИАГ), площта на горите и земите от горския фонд възлиза на 4 130 896 хектара – или 37.4% от сухоземната територия на страната; лесистостта се оценява на 34%. В сравнение с резултатите от проекта LUCAS от 2010 г., дървесната покривка на България е под средната за ЕС (39%). Държавният горски фонд е 3 072 976 ха, или 74.4%, като ИАГ стопанисва 70% от българските гори (2 891 906 ха), т.е. над 26% от територията на страната, а 4.1% като национални паркове, природни и поддържани резервати са предадени за стопанисване на екологичното министерство. Малка част от държавния горски фонд е предоставена на Лесотехническия университет.

Недържавните гори са 25.6%, или 1 057 920 ха. Повече от половината в това число са общински горски фонд. Горите собственост на частни физически лица са 421 165 ха, което се равнява на 10.2% от горския фонд на страната. По-малък е дялът на горите, собственост на частни юридически лица, на религиозни общности и гори, създадени върху бивши земеделски земи.

Според същия документ, в информационната система на ИАГ за 2009 г. е отчетено реализирането на дървесина по всички начини на ползване в размер на 3.271 млн. куб.м. Приходите от дървесина за 2009 г. възлизат на 110.949 милиона лева, като преди това са приспаднати 62.8 милиона лева разходи за дърводобив. Същевременно приходите от ползване на недървесни горски продукти (диворастящи гъби, билки, горски плодове и други) възлизат на 2.26 млн. лева. Приходите от ловностопанска дейност възлизат на 5.17 млн. лева. Ако абстрахираме финансирането от държавния бюджет, което възлиза на близо 50 млн. лева за миналата година и отчетем също и планираните 6.9% други приходи, продажбата на дървесина формира близо 88% от приходите на ИАГ. В категорията „други” се включват и редица услуги, пряко свързани с дърводобива: паша на животни в горския фонд, такси за

ползване на площи за временно складиране на дървени и строителни материали, за временен престой на животни, за ползване на площи за ски писти, за разполагане на временни обекти и съоръжения за осъществяване на стопанска дейност, за устройване на бивак и други.

Така че поне 90% от приходите на държавното горско стопанство са свързани с дървесината в една кризисна за пазара на дървен материал година. Това потвърждава, че многофункционалността на ползването в момента не е работеща концепция за българските държавни гори. В недържавните гори въвеждането на МФГ изостава дори още повече.

Според презентацията „Недържавното горско стопанство в Република България”, изготвена през 2010 г. от специалист на ИАГ, в България се наброяват над 606 хил. частни горски имота, т.е. средният горски имот на частно физическо лице е под 7 дка. Дървесният запас на недържавните гори е 119.8 млн. куб.м. (в това число влизат и общинските и другите форми на собственост). От него се ползват годишно 1.8 млн. куб.м. От направената съпоставка с други 10 европейски държави се вижда, че в българските недържавни гори се ползва сравнително най-голям дял от годишния прираст, над 90% – при под 40% за Сърбия и Словения и около 60% за Австрия и Швейцария. Коментира се, че недържавното горско стопанство се управлява примитивно, с остарели технологии и амортизирани технически средства. Търсенето на бързи приходи води до преексплоатация на горския ресурс. Интересът на горските собственици към устойчиво стопанисване на горите се преценява като слаб. Липсват опит и ресурси.

Всичко това не дава основание да твърдим, че в момента МФГ намира приложение извън документите, в реалното горско стопанство на България.

Правени са много изследвания относно високия потенциал за увеличаване на приходите от горското стопанство чрез диверсификация в начините на използване на гората. Екосистемна оценка на хилядолетието разглежда осем страни в Средиземноморския регион и установява, че вътре в съвкупната икономическа стойност на горите от региона, дървеният материал, включително за горене, формира едва една трета (MEA. Ecosystems and Human Well-Being. Synthesis, p. 56). Според направената оценка за близката Хърватия, стойността на дървесното ползване на гората е около 140 долара на хектар годишно, а потенциалът на недървесното ползване е за още поне 100 долара на хектар, или за над 70% увеличение.

Тази статистика е релевантна за България, тъй като нови проучвания включват българските гори в Средиземноморската зона във връзка с протичащите климатични промени (Ding, Nunes, Teelucksingh, 2010). Дори ако към България се приложи по-ниската пропорция за обширните, но интензивно използвани гори на Хърватия, това означава потенциал за генериране на допълнителна стойност от 100 млн. лева годишно само в държавното горско стопанство, формирана от плащане за хидрологични услуги, недървесни горски продукти,

рекреация и лов, улавяне на въглерода. За България тази сума е груб ориентир и попада под долната граница на действителния потенциал, предвид няколкократно по-ниските цени на въглерода през 2005 г. по сравнение със сегашния пазар. Социалната полза на българските гори само от задържането на въглерод в цитираното изследване от 2010 г. е изчислена на 7 милиарда лева годишно.

Природните ресурси на ДЛС Беглика.

Антропогенен натиск в региона.

- **Релеф, климат, почви и води**

ДЛС Беглика в централната част на Западните Родопи носи името си от местността Беглика, където е разположено седалището ѝ. Фигурата на стопанството представлява неправилна елипса, ориентирана в посока североизток – югозапад с дълга страна от около 17 км. и площ над 135 км². Границите на ДЛС Беглика с останалите горски стопанства в региона са ясно обособени, като минават по добре очертани планински била. Изключение прави източната граница, която върви по долове, а значителна част от нея минава по държавното шосе Батак – Доспат. Образно казано, стопанството има формата на подкова, оградена от планински вериги и отворена към изток. Пространството вътре в тази подкова е изпълнено с ниски била и плоскогория с малък наклон.

В геоложкия строеж на терена участват различни по произход и състав скали, представени от гранит, риолити, гнайси, мрамори и гнайсо-шисти. Релефът на ДЛС Беглика включва типични части от билната денудационна заравненост на Баташката планина. Терените започват от височинен пояс 1401 – 1500 м и достигат до височинен пояс 2001 – 2100 м. Близко половината от площта на стопанството попада във височинния пояс 1601 – 1700 метра. С 71.8% дял преобладават наклонените терени, които обаче не представляват пречка за дърводобива.

ДЛС Беглика, като част от Баташката планина в Западни Родопи, попада в Планинския климатичен район на Преходно континенталната климатична подобласт. Почти цялата територия на стопанството попада в среднопланинската част на планинския климатичен район. Лятото е кратко и хладно. Зимата е студена и продължителна, като снежната покривка с дебелина до 110 см се задържа средно 108 дни. Снеговалежите започват от началото на ноември и завършват в края на април. Пролетта е по-кратка, влажна и студена от есента.

На метеорологичната станция в Беглика (1552 м.н.в.) е измерена абсолютна минимална температура от -35.7⁰ С, която е втората по стойност абсолютна минимална

температура за страната. На Беглика е измерена и втората след връх Мусала най-ниска средна месечна минимална температура, -12°C през януари, а средната температура за януари е -5.7°C . Това е най-студеното място на България по показателя средногодишни стойности на абсолютните месечни минимални температури със стойност -26.6°C за януари. Същевременно през юли средната температура е 12.7°C и е измерена максимална температура 33.7°C . Средната годишна температура е 3.7°C .

Дължината на вегетационния сезон за цялата община Батак е 3.5 – 5.5 месеца, като за ДЛС Беглика това число клони към долната граница. Над 2000 м надморска височина, където попада 0.36% от територията на стопанството, вегетационният период се скъсява до 3 месеца. Късните пролетни и ранните есенни слани са често явление, като средният брой на дните без слани на метеорологична станция Беглика е 101. Летните мразове не са рядкост. Валежите са сравнително равномерно разпределени между сезоните, като годишното им количество се движи в рамките 947 – 1034 мм. Месеците с максимална валежна сума са май и юни, а минимумът е през февруари, както и август и септември. Есента е сравнително по-суха и топла от пролетта.

Язовир Голям Беглик е изграден по поречието на река Девинска, която преди яз. Тошков чарк носи името Беглишка (Крива) река. В района реките текат в широки и плитки долини с малък наклон и малка скорост на течението, като образуват многобройни меандри. Близко 3.3% от територията на ДЛС Беглика загражда водни площи от язовира. Голям Беглик е построен през 1951 г. като част от каскадата „Баташки водносилов път”. Водосборът му е 331 км², а завиреният обем над 62 млн. м³. Водното ниво е на 1527 м.н.в.

Почвите в ДЛС Беглика са два типа: кафява горска почва и планинско – горска тъмноцветна почва. В района липсват ерозионни процеси, поради относително малките наклони на терена и гъстата растителна покривка.

• Растителен и животински свят

На територията на природния резерват „Беглика“ са описани над 400 вида тревисти растения, цветя и билки. Гъбите в региона наброяват 76 вида. Представители на богатата фауна са благороден елен, сърна, мечка, вълк, лисица, дива котка, дива свиня, глухар и др.

Горите заемат близо 92% от територията на ДЛС Беглика, или 12 493 ха. Съставът на естествените гори в ДЛС Беглика включва единствено иглолистни видове. Смърчът заема 77.6% от залесената площ, а белият бор 21.9%. Основният облик на гората се дава от чистите смърчови насаждения, а на припечени изложения се срещат смесени смърчови-бялборови гори с участие на 2-3 десети бял бор. Чистите бялборови насаждения са по-редки, а ела и бяла мура се срещат единично. Подобни големи естествени масиви от смърч (*Picea abies*) и

бял бор на толкова южни географски ширини са уникални за Европа.

Площта на горите от държавния горски фонд са 13 547 ха, в това число залесени са 12 474 ха. В площта на стопанството се включват и 1200 ха чужди земи, включително 484 ха от водите на язовир Голям Беглик, 714 ха селскостопански фонд, 17 ха гори, създадени върху земеделски земи и 1.8 ха шосета.

Санитарното състояние на гората в ДЛС Беглика се преценява като много добро. Повреди са установени върху само 1.2% от територията на стопанството, като те в по-голямата си част са отстранени. През годините са регистрирани повреди от смърчов коренов хоботник, които са били своевременно открити и чрез провеждани мероприятия, включително химична защита с хербициди, загубите са сведени до минимум.

По функции горите на ДЛС Беглика са разпределени, както следва: стопански функции 8547 ха (68.5%); защитни функции 217 ха (1.7%), рекреационни функции 1341 ха (10.7%), защитени 1635 ха (13.1%), други 733 ха (6%).

Специално място сред горите на ловното стопанство заема природният резерват „Беглика“, обявен през 1960 г. и впоследствие разширен до сегашните 1464 ха. Резерватът почти изцяло е покрит със зрели смърчови гори на средна възраст 112 години и се отличава с много високо биологично разнообразие. Тук се срещат редки растения, включително осем растителни вида, включени в Червената книга на България: родопско омайниче, храстовиден очиболец (реликтен и ендемичен вид), мочурно прозорче, родопска теменуга (реликтен и ендемичен вид), карпатско крайснежно звънче, мека мечка пита, родопско великденче, северно еньовче (реликтен и ендемичен вид).

Пролетната таксация на дивеча от 2005 г. показва следното моментно състояние на популациите на едрите животни: 50 благородни елена, 111 сърни, 66 диви свине, 7 мечки, 2 вълка, 28 лисици, 88 глухаря. Преценява се, че ДЛС Беглика разполага с потенциала да поддържа с близо 50% повече дивечови запаси. Но тези прогнози, а и данни за дивечовите запаси са само ориентировъчни, тъй като ловците не работят според научна методика, а и традиция е да се показва нескрито предубеждение спрямо хищните видове. Ареалът на едрите бозайници не се ограничава в границите на административните единици и затова е учудващо как реалната картина се представя с толкова точна цифра.

Проучването на състоянието на биоразнообразието в Баташка планина в рамките на този проект през 2010 г. установи 15 токовища на глухари с ориентировъчна численост на мъжките индивиди от 62 до 87 екземпляра. В цялата Баташка планина биолозите на проекта изчисляват потенциал за поддържане на популация от 80 кафяви мечки.

Сред другите животни обитаващи ДЛС Беглика и включени в Червената книга, са малък креслив орел, скален орел, лещарка, планински трипръст кълвач, пернатонога

кукумявка – както и врабчовата кукумявка, която е реликтен вид и в Червената книга от 1986 г. е счетена за изчезнала от територията на страната. В Западни Родопи е регистрирана отново през 2005 г. Алпийският тритон е друг реликтен защитен вид, характерен за местността. Ихтиофауната е изразена от множество интродуцирани видове. Срещат се или са правени опити за зарибяване на дъгова пъстърва, атлантическа съомга, сивен, балканска пъстърва, речен кефал, уклея, маришка мряна, сребриста каракуда, шаран, бабушка, слънчева рибка, речен костур и др.

Според Плана от 2006 г. за управление на защитените местности Чатъма, Батлъбоаз и Самодивска поляна, които заемат площ от общо 283.8 ха в границите на ДЛС Беглика, на територията на трите защитени местности са установени: 280 вида водорасли, макромикети и висши растения (в т.ч. 109 лечебни растения), от тях 29 вида са с природозащитен статус. Установени са 26 животински вида от Директива 92/43 и 22 вида птици от Директивата за птиците. Общо в защитената местност са установени 138 вида гръбначни животни, в т.ч. 8 вида риби, 4 вида земноводни, 4 вида влечуги, 92 вида птици и 31 вида бозайници.

- **Антропогенно въздействие.**

Най-близкото населено място до ДЛС Беглика е град Батак, който отстои на 20 км. от горското стопанство. Община Батак със средно 9.6 души на квадратен километър е сред най-слабо населените териториални административни единици на България. Регионът е уникален за България и Европа с обширните си гори и редкостта на антропогенните терени в една планинска област с дължина 70 км. и ширина до 20 км.

Същевременно районът не е свободен от антропогенно въздействие. Може да се твърди, че регионът е по-чувствителен на антропогенен натиск поради сравнително запазената екосистема, която на този етап не е застрашена, но въпреки това е силно уязвима. Тоест природната среда реагира на натиска на хората със загуба на разнообразие. В икономически термини, пределната загуба на природна стойност в горите на Беглика от дадена човешка дейност е значително по-висока, отколкото във вече усвоена, по-бедна гора. Съответно по-лесно се губи потенциала за реализиране на добавена стойност.

Антропогенният натиск в границите на ДЛС Беглика се осъществява основно по линия на дърводобива, туризма (индивидуален и организиран), браконьерството и събирачеството, които често ощетяват потенциала на региона за многофункционално ползване, в частност осъществяването на екологичен туризъм и устойчиво събирачество.

Проверка, извършена през август 2010 г. от трима самостоятелни наблюдатели показва ориентировъчен брой на палатките край бреговете на язовир Голям Беглик около 200 в делничен ден. През почивните дни този брой се удвоява, но за да се избегне преувеличение

приемаме стойност от 300 палатки. Тоест в рамките на една седмица общо около 3200 души нощуват край язовира. Климатичните условия влияят съществено на този брой, но поне 8 седмици в рамките на летните месеци са подходящи за интензивно палаткуване. Това дава среден брой от приблизително 25 000 човешки нощувки в рамките на топлия сезон.

Проблемите, които произтичат от този факт, са два. Първо, към момента все още няма изградена инфраструктура, която да отговори на подобен демографски натиск. Въпреки направените през последните три години подобрения и изградените съоръжения, като цяло все още липсват тоалетни, обезопасени огнища, обозначени площадки за разпъване на палатки, механизъм за събиране и извозване на отпадъците, както и готовност от къмпингуващите да преминат към културно и отговорно поведение, което се потвърждава от събраните през лятото на 2009 г. от доброволци 5 тона боклук край язовира.

Вторият проблем произтича от неадекватното таксуване на къмпингуващите. Според действащата в момента наредба, стойността на разполагане на т.нар. временен обект е 60 стотинки дневно за 10 м². През 2009 г. като такса са събрани общо 1452 лева, а към 31.07.2010 г. 173 лева (основните такси се събират през август във връзка с провеждането на „Беглика Фест“). Къмпингуващите край язовира се възползват от природните ресурси на региона на неоправдано ниска цена, което деформира реалната икономическа стойност на гората и демотивира хората да я пазят.

Събирачеството рязко нарасна като активност през последните години като източник на доходи в регион с твърде висока безработица. Но същевременно начинът, по който то се осъществява, е неустойчив. През летните месеци в ДЛС Беглика се събират от 10 – 15 до 30 тона гъби, като събираното количество силно варира според годините. При изкупна цена на място от порядъка на 10 лева за килограм гъбарството би могло да осигури съществени доходи за населението; проблемът е, че тези доходи в по-голямата си част бързо напускат пределите на региона.

България е важен износител на манатарка за пазара в Италия и Франция, където килограм сушени гъби според годината струва между 20 и 80 и повече долара. В САЩ сушените европейски манатарки се продават около 100 долара за килограм. Този пазар дава сериозен стимул на посредници и износители. Гъбите се събират от организирани бригади, състоящи се предимно от цигани. Не разполагаме с точни статистики, но години наред събирачи се заселват в горите на община Батак през летните месеци, също и в ДЛС Беглика, като с безогледното си отношение причиняват значителни поражения на екосистемата.

Неслучайно електронната енциклопедия Wikipedia отбелязва доброто качество на доставяните от България гъби, но и факта, че те се събират от цигани и безработни, като липсата на какъвто и да е контрол води до свръхексплоатация на запасите.

Не по-малко казва фактът, че гъбите, които се събират край Беглика и въобще в община Батак, се преработват изключително на други места в страната. Така добавената стойност се губи от региона и в замяна на богатите находища, които при това често се третират по вандалски начин, този край на Родопите получава твърде малко насреща. Показателно е, че служителите на ДЛС Беглика през 2009 г. са таксували 2850 кг гъби, от което в касата на стопанството са влезли 737 лева – крайно недостатъчно предвид цитираните по-горе цени. В периода 2003 – 2005 г. са касирани средно годишно 4450 лева такси от гъби, но тази малко по-висока цифра не променя нещата.

Брането на гъби като фактор за екологични проблеми можеше да звучи и комично, ако не беше разпознато като реална заплаха. Богданов и Стипцов, чийто труд за ресурсния потенциал на община Батак ще бъде цитиран и по-нататък, посочват как беритбата на горски плодове, билки и гъби през летните месеци причинява значителни замърсявания, „което влиза в несъответствие с естествената красота и чистота на ландшафтите” и според авторите може да отблъсне туристите, търсещи антропогенно неповлияна природа. „Понастоящем не съществуват заплахи за биологичното разнообразие, но наблюдаваното неконтролирано бране на плодове, билки и гъби може да доведе до нежелателни явления и изтощаване на горските недървесни ресурси”. Този текст е публикуван през 2006 г. Както видяхме, през 2010 г. вече се говори за свръх експлоатация.

Все пак най-съществен фактор на антропогенен натиск в ДЛС Беглика остава дърводобивът. Според Плана за многофункционално стопанисване на горите на територията на община Батак (2006 г.), дървесният запас в стопанството възлиза на 2.721 млн.м³ ст.м.б.к. (стволова маса без клони). Средногодишният прираст е 30 476 м³, който се ползва на 100%, тъй като средногодишното му ползване към посочената дата е обозначено като 30 460 куб.м. /ст.м.б.к./

Макар средно за България – по официални данни – да се използва не повече от 50% от прираста на държавните гори, норма от 100% използване на дървесния прираст не следва да се разглежда като тревожен сигнал, особено ако се дължи на отгледни сечи. Известно е, че прирастът от горите бързо се губи във времето и съответно пропускат той да се оползотвори представлява загуба на пари.

По-различни обаче са цифрите, които се четат в изследването на Богданов и Стипцов за Фондация Силвика. На база реалния добив в периода 2003 – 2005 г. авторите изчисляват реален средногодишен обем на ползване от 39 091 куб.м., което се равнява на 114% от прираста. Средната годишна стойност на реалния добив е изчислен на 2.4 млн. лева, тъй като средната цена на дървесината в ДЛС Беглика е 61.54 лева за посочения период, или най-висока сред стопанствата на община Батак, с близо 10 лева над средната.

Цитираните автори заключават, че тъй като общо за община Батак добивът на дървесина възлиза на 99.7% от прираста, дърводобивът е устойчив. След като прирастът в ДЛС Беглика е надхвърлен с 14%, да заключим ли, че стопанството излиза извън устойчивото ползване? Според авторите не, защото горите на ДЛС Беглика са зрели, по-стари и с по-нисък прираст. Впрочем в последните две години настъпиха съществени изменения в дърводобива в региона, които все още не са отчетени в сводните статистики. При това с получения FSC сертификат не е възможно тази практика да продължава.

Икономическата криза в страната след втората половина на 2008 г. се отрази особено чувствително на дърводобива, както в света, така и у нас. Дървеният материал се търси на пазара главно по линия на строителството, а както е известно строителният сектор понесе много сериозен спад. По данни на ръководството на ДЛС Беглика, през август 2008 г. на регулярния търг за дървен материал са се явили едва 10 купувачи, докато на предишните търгове те са били средно между 120 и 130.

В резултат на кризата приходите на ДЛС Беглика от дървен материал през 2009 г. са с 32.5% по-ниски в сравнение със силната 2007 г. Това за съжаление не означава пропорционално по-нисък добив, тъй като държавното стопанство работи по план. Свиващото се търсене води до понижение на цените, освен това то забавя и срока за реализация на продукцията. Фактът, че извозването на дървения материал от гората изостава от графика води от своя страна до спад на качеството и още по-ниски цени.

Най-мекото заключение е, че като цяло свитите заради кризисните ефекти обеми на дърводобива не следва да бъдат надхвърляни в момента на икономическо възстановяване. Разгледан през призмата на МФГ концепцията, дърводобивът извън потенциала за устойчиво ползване на горите означава на практика загуба на потенциал за осъществяване на другите услуги и ползвания и особено на рекреационен туризъм в горите. Който е чул и видял как се придвижва дърводобивна техника лесно ще разбере защо.

Изброените ефекти разбира се не изчерпват антропогенното въздействие в ДЛС Беглика. В стопанството работят близо 55 души, които гледат на горите на Беглика като на свой периметър. Отделно от тяхното разбираемо чувство на собственост над горските ресурси и въпреки полаганите усилия, също и браконьерството не е изкоренено. То не приема подобни стряскащи размери както в някои по-близки до градовете горски стопанства, но е факт. Браконьерите са предимно местни жители от региона (Ракитово, Батак, Велинград), запознати с терена и трудно могат да се преборят с наличната техника и служители.

В източната си част, както бе посочено, ДЛС Беглика граничи със сравнително натоварения републикански път Доспат – Батак. Той е фактор на безпокойство за животинските популации, както и източник на шумово и газово замърсяване, като по пътя

регулярно преминават и тежки камиони. Вътре в територията на стопанството са отворени просеки покрай електропроводите на НЕК с обща дължина от близо 10 километра и ширина между 30 и 40 метра, което оказва своето негативно въздействие върху средозащитните функции и естетическия облик на гората. Вилните зони и туристическите домове около административния център на стопанството и брега на язовир Голям Беглик също привличат все повече хора. Но според Плана за управление на защитените местности в ДСЛ Беглика от 2006 г., „наличието на редица антропогенни елементи на територията (полуразрушени бараки, навеси, бунгала и други изоставени постройки) и в околностите (изоставени сгради и несъбрания боклук) до известна степен снижават естетическото въздействие на защитените местности върху посетителите”.

Антропогенното въздействие в ДЛС Беглика включва и фактори, които действат извън територията на Баташка планина. Външно въздействие оказват климатичните промени, които са фактор с нарастваща тежест при определяне политиките на Европейския съюз. Водният баланс в региона също е обект на човешки натиск. Плановите и дейностите за продължаващо развитие на ВЕЦ мрежата в Родопите неминуемо ще наложат своя отпечатък върху природната среда и тук.

В сила са и някои антропогенни въздействия с културен произход, постулиращи например, че в интензивното ловно стопанство ловният стопанин *трябва* да се намесва в живота на дивеча. Показателни са следните думи на водещ български ловен специалист: ”Като особен успех за периода 1950 – 1970 г. следва да се отбележи успешната борба с хищниците, най-вече с вълка, който в голямата част от страната е унищожен и числеността му е сведена до поносим за ловното стопанство минимум”. Цитираният автор през 2007 г. настоява за повече морални и материални стимули, за да се насърчават ловците да убиват хищници.

Концепцията за МФУГ не допуска подобно негативно отношение към който и да е елемент от горската екосистема. Ролята на едрите хищници, на които в периода на социализма се е гледало с неприязън, тъй като са били заплаха за желаните рекордни трофеи – източник на рядка капиталистическа валута, днес трябва да бъде преосмислена от ловните експерти. Вълкът и мечката не само имат своето ключово значение за поддържането на здрава екосистема, но могат да се превърнат в източник на сериозни приходи за стопанството. Като съседен пример, в рамките на малък проект за туризъм с едри хищници в Карпатите за няколко години е постигнат годишен приход от 560 хил. евро, от които 260 хил. евро остават в местната общност. Тази сума значително надвишава настоящите приходи на ДЛС Беглика от лов (средно 55 хил. лева годишно). Баташка планина, в сравнение с останалите региони на страната, има най-голям потенциал да предлага услугата „туризъм с наблюдение на едри

хищници”, като конкретните параметри са анализирани по-подробно нататък.

В обобщение относно антропогенното въздействие в ДЛС Беглика, не можем да го определим като ниско, въпреки липсата на населени места и по-големи стопански обекти на разглежданата територия. Предишни интердисциплинарни научни изследвания на високопланинските екосистеми в България потвърждават това заключение. А в практически план е важно да се разбере следното. Горите на Беглика са с висока потенциална стойност. Те няма да изчезнат, ако в тях се допусне неконтролиран наплив на туристи или дървесни предприемачи. Но тяхната интегрална стойност, която дава възможност за високи икономически и социални печалби посредством прилагане на МФГ концепцията, е силно уязвима.

Настоящият икономически анализ на природните ресурси на стопанството цели да разкрие максималната възможна стойност, която стопанството може да получи при отговорно ползване. С този фокус неизбежно ще се наложи (тъй като МФГ е сума от разнопосочни интереси) да ограничим ползването на всяка от услугите на горската екосистема, чийто мащаб възпрепятства постигането на максималната възможна стойност при запазване и подобряване на качеството на екосистемата.

Според ръководството на ДЛС Беглика, липсата на хора всъщност затруднява и забавя пълноценното прилагане на МФГ концепцията – липса както на гости и туристи, така и на специалисти. Регионът има огромен неоползотворен потенциал за рекреационен туризъм. Според Богданов и Стипцов условията в цялата Баташка община са отлични за алтернативните форми на туристическа дейност и има възможност за нови туристически обекти, но „провеждането на туризъм в горска среда и опазването на горите са две дейности, които не трябва да се разделят една от друга”. С две думи, гората на Беглика има нужда не от тълпи, а от стопани.

Ресурсният потенциал на ДЛС Беглика – икономическа оценка.

- **Начални икономически оценки за стопанството и региона**

В специализираната литература са правени многобройни оценки на стойността на гората, както под формата на годишен приход, така и на потенциала ѝ. Далеч не всички от тях обаче са приложими за нашия конкретен случай, тъй като тропическите гори заради несравнимото си биоразнообразие привличат в по-голяма степен изследователското внимание, отколкото горите на умерените климатични зони – а данните за тропиците не са достоверна база за сравнения в умерения пояс.

Също така оценки, включващи методиката willingness to pay (склонност за плащане) за дадена горска услуга, няма да покажат еднакъв резултат в богатия свят и развиващите се страни. Не на последно място, пазарът на въглерод, който се разви в Европа през последните години, доведе до сериозно повишение на пазарната цена на избягнатите въглеродни емисии, така че оценки със задна дата, включващи в себе си този елемент, трябва или да се преизчисляват, или да се приемат с уговорки.

Като базисна оценка на стойността на горите в умерената зона приемаме вече споменатата статия на Робърт Костанца и колектив, публикувана през 1997 г. в списание Nature. Оценена е настоящата икономическа стойност, произтичаща от услугите на екосистемите в рамките на една година. Посочва се, че по-голямата част от стойността на екосистемите е извънпазарна. Стойността на хектар гора в умерения климатичен пояс е средно 302 долара в цени от 1994 г., твърдят изследователите. Преизчислена според индекса на потребителските цени, през 2009 г. тази оценка се превръща в 437 долара. Това означава, че годишната стойност на горите в ДЛС Беглика (над 92% от територията на стопанството) според посочената база е USD 5.46 млн. или 7.33 млн. лева по курс към 1.10.2010 г. – тоест 622 лева на хектар годишно.

Изследователите в екипа на Костанца поставят много висока цена на езерните площи (USD 8498/ха) и по-ниска на храстовите и тревните екосистеми (USD 232/ха) и селскостопанските насаждения (USD 92/ха). Сумарно за територията на ДЛС Беглика според изложената по-горе разценка, отчитаща промяната в индекса на потребителските цени, стойността на екосистемните услуги по Костанца и колектив е USD 11.86 млн., или 16.9 млн. лева. За отбелязване е, че стойността на водните площи е с над 8% по-висока отколкото е стойността на гората.

Изследването на Костанца е новаторско, но то не идва на празно пространство. Още през 1994 г. професорът по икономика Дейвид Пиърс в съавторство с Доминик Моран публикува книгата „Икономическата стойност на биоразнообразието“, в която извършва подробно изследване на стойността и на вече извършените оценки на различните глобални екосистеми, без обаче да се ангажира с крайни суми. През 2001 г. Пиърс е консултант и редактор на финалната версия на документа „Стойността на горските екосистеми“ на Конвенцията за биологично разнообразие – основен методически документ за всички икономически оценки на услугите на горските екосистеми след това.

Обобщението сочи максимална стойност за умерените гори от USD 700 годишно на хектар от дървен материал, пренебрежимо малки приходи от недървесни горски продукти, 80 долара от рекреация, до 50 долара от предпазване на водния баланс, пренебрежимо малки ползи като места за отдих, до 115 долара на хектар годишно косвена стойност, между 90 и

400 долара на хектар климатични услуги. Цифрите не трябва да се събират автоматично, посочва се в методиката, тъй като различните ползвания си противоречат: дърводобивът например отнема приходите от задържането на въглерода. Така в действителност дърводобивът в умерените гори може да формира не стойност, а загуба, изчислена до минус 4000 долара нетна настояща стойност на хектар годишно.

Авторите отбелязват, че разглежданите стойности ще се материализират само ако се създадат пазари за различните услуги на горите. В някои случаи това е невъзможно, дори да има желание: например в отдалечените и недостъпни гори стойността, произтичаща от туристическите услуги, е нерелевантна. Въпреки множеството направени уговорки, от приложената на стр. 34 в цитирания документ таблица можем да установим максимална стойност от около 1000 долара годишно от хектар гора в умерения пояс, по цени от 2000 г. Горите на ДЛС Беглика по тази методика имат максимална годишна стойност от 15.6 млн. долара от 2009 г., или 22.25 млн. лева по курса на 1.10.2010 г. (1780 лв. /ха). По-високата оценка по сравнение с тази на Костанца вероятно се дължи на имплицитната цена за услугите по поддържане на водния баланс в методиката на Пиърс, докато при Костанца тези услуги не са калкулирани за умерените гори.

Въпреки чувствителната разлика от над 5 млн. лева между двете оценки, те са от един порядък и най-малкото затова заслужават доверие като база за по-нататъшни изчисления. Сред най-ценните горски услуги, които обаче се разпознават цялостно едва в последните години, е улавянето на въглеродния диоксид и задържането му в почвата и в растителната маса, както и преработването му в кислород в процеса на фотосинтеза. Пазарът на квоти и редуцирани CO₂ емисии от предприятията предвижда заплащане за дейност, която далеч отстъпва по мащаби на процесите, протичащи в горите. При това според изследванията на IPCC обезлесяването, а не транспортът или индустрията е най-големият източник на въглеродни емисии в атмосферата. Това пазарно несъответствие не може да се задържи твърде дълго и ще бъде коригирано от политическата и икономическата логика. Затова е нужно да знаем действителната стойност на въглерода, задържан и преработван в горите.

Изследването „Европейските гори и услугите по улавяне на въглерод: икономическа оценка на въздействията на промяната в климата”, което вече беше цитирано по-горе във връзка с трансформацията на българските гори в Средиземноморски тип, прилага хибридна методология за икономическа оценка на предотвратените емисии. Използван е централният сценарий на финансиран от ЕС проект CASES, оценяващ маргиналните загуби от тон въглероден диоксид на 23 евро през 2000 г. и 41 евро през 2030 г. С перспектива 2050 г., според различните сценарии за икономическо развитие услугата на европейските гори по улавяне на въглерода ще струва между 200 и 326 млрд. долара от 2005 г., а за

средиземноморската зона, в която попадат българските гори, сумата варира между 37 и 66 милиарда долара от 2005 г.

Конкретно за горите на България е изчислен запас от 295 мегатона въглерод годишно през 2005 г., като за последните 15 години количеството е нараснало с над 20 мегатона. Според различните сценарии за икономическо и социално развитие на Европа, в българските гори през 2050 г. ще се съхраняват между 189 и 386 мегатона въглерод. Стойността на съхраняването на въглерода на хектар българска гора според тримата автори през 2005 г. е 1629 долара, а през 2050 г. ще е между 927 и 1093 долара според различните сценарии. Ако приемем най-ниската стойност и отново отчетем фактора инфлация, то в следващите 40 години горите на ДЛС Беглика ще формират годишна социална стойност от 12.74 млн. долара (18.15 млн. лева) по текущи цени само от регулиращите услуги на гората за задържане на въглерода.

Цитираните три оценки имат познавателна стойност, но са само ориентир, тъй като са прекалено агрегирани и не са адаптирани към конкретния обект на изследване. Две други икономически оценки с фокус върху родопските гори формират втора и по-представителна гледна точка, с която ще се запознаем преди да пристъпим към самостоятелен анализ на стойността на ДЛС Беглика – реална, потенциална и извънпазарна.

Докладът „Преглед на екосистемните услуги и ползите, които предоставят” от 2007 г. с автори Зервудакис, Рашев и Гермер, изготвен по проект „Родопи”, предлага оценка на стойността на екосистемните услуги в района на Родопите, включително и детайлизирана по общини. Според авторите материалните услуги представляват 18.4% от общата стойност на услугите на Родопските екосистеми. Тоталната икономическа стойност на хектар Родопски гори е оценена на 2258 лева годишно, като според авторите това е сума от материални, регулиращи, защитни и културни услуги на горите, като в нея не се включва услугата по фиксиране на въглерода. Ливадите и откритите пространства са оценени на 602 лв./ха, водните площи на 2760 лв./ха, селскостопанските площи на 561 лв./ха.

За община Батак е изчислена обща икономическа стойност на екосистемните услуги в размер на 132.865 млн. лева годишно, в това число 11.7%, или около 15.5 млн. лева, са материалните услуги. Цифрите според авторите трябва да се тълкуват като „скрита стойност, която природната среда предлага безплатно. Стойността на екосистемите се забелязва само когато качеството на услугите, които те предлагат, се понижи”.

За ДЛС Беглика определените разценки означават обща икономическа стойност от 30.58 млн. лв./год., като 92.2% от това число се формира от услугите на горите, а 4.3% от водните площи. Материалните услуги, по-конкретно, възлизат на 3.46 млн. лв., или 11.3% от общата икономическа стойност на предоставяните услуги.

Последната оценка на икономическия потенциал на ДЛС Беглика, която ще разгледаме тук, е цитираният труд на Богданов и Стипцов „Икономически, екологични и социални измерения на горско – ресурсния потенциал на община Батак”. За отбелязване е, че авторите не следват общоприетата в чуждите източници адитивна методика за определяне на съвкупната икономическа стойност на екосистемните услуги, а основават оценките си на реалните възможности за реализиране на приходи в региона, използвайки по многофункционален способ ресурсния му потенциал.

Авторите изчисляват стойността на дървесния запас на горите в ДЛС Беглика на 107.9 млн. лева, или 8650 лева на хектар. Общият годишен прираст на горите за станцията е на стойност 1.16 млн. лева, което е по-малко от средното за останалите стопанства в общината. По-ниската стойност на прираста за Беглика се дължи на сравнително високата средна възраст на горите (81 г.) Горите със специални функции, които формират над половината от дървесния запас, са със средна възраст 99 години (данни от 2005 г.) Преобладават зрелите и презрелите насаждения, което води до сравнително малка стойност на общия годишен прираст – и съответно от лесовъдска гледна точка налага дърводобивно ползване, по-високо от прираста. В крайна сметка средногодишният обем на дърводобивното ползване се определя на кръгло 1.57 млн. лева, а стойността на средния годишен реален добив е 2.4 млн. лева (цит.изд., стр. 100, 150). Средногодишният финансов прираст на горите в ДЛС Беглика е 93 лв./ха, което е под средните за региона 129 лв., но е повече от други горски региони в България.

Богданов и Стипцов считат, че ползите от горските екосистеми за опазване на водите и почвите са „неоценими”. Относно реализираните приходи от бране на билки и гъби и такса лов те отбелязват, че за периода 2003 – 2005 г. са реализирани средно 20 000 лева годишно, което е далеч под постиженията преди 15 – 20 години: „Възможностите в това отношение са значителни и не е естествено те да не се използват”. За периода 1995 – 2005 г. в ДЛС Беглика общо са реализирани приблизително 534 хил. лева от ловни услуги. От недървесни горски ресурси с растителен произход по експертни оценки и отчетни документи според авторите се формира среден годишен приход от 78 000 лв., което също въобще не отразява реалните стойности на горите в региона, считат Богданов и Стипцов.

Авторите не се ангажират с обща оценка на годишната стойност на горите в региона, тъй като не боравят с концепцията за икономическо остойностяване на екосистемните услуги, а с методите на лесовъдската и ловностопанската теория. Техният подход обаче е ценен за това изследване, тъй като е крайно реалистичен (основан е на първична информация от горските стопанства в община Батак) и същевременно предлага визия за повишаване на приходите посредством устойчиво управление на регионалните ресурси – нещо, което излиза

извън изследователските задачи на другите цитирани оценки.

Преди да пристъпим към независимо изчисление на икономическата стойност на екосистемните услуги в ДЛС Беглика, ще се спрем накратко на базовите принципи на икономическото остойносттаване на природните ресурси и услуги.

- **Проблеми на екосистемните икономически оценки**

Икономическата оценка е тълкувателна и винаги отразява приоритетите и осведомеността на оценителя. Пазарът като информационна система от цени би следвало да даде най-точната оценка на стойността на продукта. Но пазарът на горска продукция и собственост е слабо развит в България. За много продукти и услуги на горите не само у нас, но и в света не съществува пазар, тоест не се осъзнава, че има търсене, нито пък е уточнена формата на плащане. Не е изяснено и кой е фондът, в който да се начисляват ползите и приходите от услугите на горите. Конкретно за България, където пазарът на горски парцели е изкривен от порочни заменки и слабо развит, а реалната готовност за плащане рядко е известна, не разполагаме с изобилни данни за целта. Все пак информацията е достатъчна, за да може да се състави обща картина за стойността на българската и родопската гора, която може да се пренесе след това и върху горите в ДЛС Беглика.

Трябва да се отбележи, че световните цени на дървесината през последните 5 години непрекъснато се понижават, с изключение на краткотраен връх около началото на 2010 г., последван от нов спад. Вътрешните цени са доста под международните. Към 24.09.2010 г. цената на плътен кубичен метър иглолистна дървесина на Чикагската стокова борса е 101 долара, или 147 лева по курс за деня, след рязко поскъпване заради позитивни данни за строителния сектор. В България кубичният метър струва в порядъка на 75 – 100 лева. Като друга по-висока база за сравнение може да послужи сведението, че хектар гора във Великобритания през 2009 г. се търгува по цена 6000 паунда (над 13 хиляди лева) за парцели над 25 ха.

Според информацията на ИАГ за реализираните приходи през 2009 г., средните приходи от хектар гора, попадаща в държавния горски фонд, са едва 40 лева. В това число влизат 38 лв. нетни приходи от дървесина на хектар, 80 ст. от ползване на недървесни горски продукти и 1.80 лева от ловни услуги. Това са изкуствени стойности, които не отразяват многообразието от ползванията и ползите от гората. Те изразяват само съществуващия пазар и съществуващото предлагане и търсене, което е инертно и информацията в него е силно фрагментирана, което ощетява предприемачеството.

Обективна оценка на стойността на гората ще получим на първо място от настоящата пазарна стойност, според която бъдещите парични потоци намаляват като функция във

времето. Възможна е различна норма на дисконтиране, т.е. намаляване на бъдещите парични потоци. Според изследване от 1999 г., цитирано в ръководството The Value of Forest Ecosystems (SCBD, 2001, р. 39), дисконтовата норма в България е 45% в двугодишен хоризонт и 38% в петгодишен хоризонт. Това означава, че сравнително по-висока е вероятността да се изсече дадена гора заради бързо намаляващата стойност във времето и преференцията за моментни пари. Нормата, препоръчвана от Световната банка, е 6 – 12%. България е поставена в група за сравнение с Етиопия, Мозамбик, Уганда, Украйна и Индонезия. Дисконтовите норми в България са по-ниски в сравнение с останалите страни, в Украйна те са най-високи, 206%. За Мозамбик, който има сходни с българските двугодишни дисконтови норми, дисконтовата норма в 10 годишен хоризонт е 15%. Приемаме, че паричният поток в ДЛС Беглика е 3 млн. лева, средният за последните 5 години (виж следващата точка). Дисконтовата норма определяме на 10%, а годишната инфлация 3%. Настоящата нетна стойност на ДЛС Беглика е 44.14 млн. лева. За сравнение, ако се приложи 5 годишен период на дисконтиране с норма 38%, настоящата стойност на ДЛС Беглика е 6.78 млн. лева. Това до известна степен може да се интерпретира и като цена (наем) за пет години отказ от ползване на Беглика при пазар на купувача. При 10% норма на дисконтиране, цената за пет години е 12.37 млн. лева.

В оценката на Родопските гори „Преглед на екосистемните услуги и ползите, които предоставят” от 2007 г. е направено подробно представяне на български език на различните методики за икономическа оценка на природните ресурси. За основни дефиниции и класификации читателят може да се обърне към този текст, достъпен в Интернет. Практична интерпретация на методите за икономическа и екологична оценка се дава също така в цитирания по-горе документ на ТЕЕВ от 2010 г., както и в методиката на CBD от 2001 г. Вижда се, че основните днес възприети методики за оценяване се базират на разработката на Дейвид Пиърс и Доминик Моран: The Economic Value of Biodiversity от 1994 г. Въпросният метод се нарича съвкупна икономическа стойност (Total Economic Value), която е сума от разнообразните стойности не само на ползването – в случая на гората, но и на нейното съществуване (т.нар. вътрешно присъща стойност, intrinsic value), както и естетическата ѝ стойност. Икономическата стойност според авторите е сумата на стойността от директно ползване, стойността от индиректно ползване, стойността на запазването на възможностите (опция) и стойността на съществуването на природата сама по себе си.

Инструменталната стойност на гората, която идва от директното ѝ ползване, с изключение на лекарствените свойства на растенията и културната стойност на гората, е сравнително лесна за намиране. За установяване на другите аспекти на стойността на гората се прилагат *непазарни техники за анализ*. Най-обобщено те се делят на две групи: първите

измерват предпочитанията на хората, вторите се стремят да открият съпоставим пазар за изследвания обект и да пренесат (адаптират) вече дадената оценка.

Използват се например сравнения между цената на недвижимите имоти в разглежданата област с еталон, провеждат се интервюта сред местните жители и заинтересованите среди относно готовността за плащане за запазване на една или друга горска услуга, изчисляват се пътните разходи като израз на готовността на хората да заплатят ползването на рекреационните свойства на гората. Използва се и методът на дискретния избор, т.е. избор между две алтернативи, като изборът на един вид ползване на ресурса пред друг дава приблизителна оценка за стойността на съществуването на гората, което хората ѝ вменят – например изборът да се купуват продукти от сертифицирани гори и свързаната с това ценова премия.

Съвкупната икономическа стойност, Total Economic Value на горските ресурси съответно е сумата от стойността на ползването (включително ползи за климата, водния баланс и запазването на биоразнообразието) и стойността извън ползването на гората. TEV излиза извън антропоцентричната рамка и съответно приема, че стойността на гората не може да се измери само в пари. Затова в методиката The Value of Forest Ecosystems (2001) Дейвид Пиърс след Костанца прави забележката, че определянето на сумарна цена от всички горски услуги няма особен икономически смисъл. С прилагане на инпут – аутпут модели би могло сравнително точно да се изчисли тоталната стойност на екосистемните услуги при определяне на някакви консенсусни разценки. Но тази крайна сума не казва почти нищо: премахването на горите по света ще доведе до загуба на животоподдържащи функции. Кривата на търсенето нараства до безкрайност в зоната на малките количества и вече не се влияе от цената. Така че според Пиърс по-валиден контекст за икономически оценки на природата е да се измерва дискретната, много малка промяна в стойността, свързана с влошаването или подобряването на един или друг показател в екосистемата.

- **Изчисляване на пазарната стойност и потенциал на ДЛС Беглика.**

Ще преминем към изчисляване на икономическата стойност А) която се създава Б) която се съдържа в ДЛС Беглика. Първият аспект, който ще бъде разгледан в тази точка, е по-лесен за определяне, тъй като има за база финансовите постижения на горското стопанство, което според последната нормативна промяна през 2008 г. е регистрирано като търговско дружество и се самоиздържа, след като внася в републиканския бюджет по-голямата част от приходите си под формата на тарифни такси върху реализираната дървесина. Приходите на ДЛС Беглика за последните пет години са обобщени в Таблица 1 в хил. лв.

	Дърводобив	Странична дейност	Ловни услуги	Други	Общо
2005 г.	2383	1	41	193	2618
2006 г.	2710	4	31	181	2926
2007 г.	3246	3	62	61	3372
2008 г.	3119	3	70	92	3284
2009 г.	2190	3	31	672	2896

Вижда се, че средно за последните 5 години стопанството отчита приходи в размер на 3019 хил. лева, или грубо 3 млн. лева. Преобладаващият дял от приходите (малко над 90%) идва от дърводобив, а ако се приспадне държавното финансиране за лесокulturни мероприятия този дял доближава 95%. Средните приходи от дърводобив надхвърлят 2.7 млн. лева годишно.

Допълнителните приходи, събрани като странична дейност, в момента са незначителни. От таксуване на събрани гъби, както бе посочено, през 2009 г. са събрани 737 лева. Производството на коледни елхи е на стойност 110 лева. От таксуване на временни обекти, т.е. палатки, са събрани 1452 лева. Получени са 432 лева от 11 тона сено, както и 250 лева за пашата на 34 коне, 39 овце и 141 говеда.

Приходи за стопанството предоставя и държавата под формата на финансиране, което е в различен размер през отделните години, през миналата е било по-високо в размер на 144 хил. лева, като други близо 430 хил. лева са постъпили от Фонд Българска гора. То се включва в категорията „други приходи”.

Освен приходите на държавното стопанство, като икономическа стойност, която се създава в момента в ДЛС Беглика можем да отчетем приходите на събирачите на гъби и доходите на туристическите спални и домове (частни и ведомствени), в които реално не се предлагат повече от 50 легла, като добиването на категорични данни в настоящата ситуация, когато застрояването е на ръба на закона, е твърде скъпо за нуждите на това изследване. Друг неуточнен въпрос е ползването на водите на язовир Голям Беглик за питейни нужди в град Батак, като формираната по този начин стойност засега остава извън изчисленията.

По различни данни годишната гъбена реколта, която се събира от територията на ДЛС Беглика варира от 10 – 15 тона до 30 или 40 тона. При средна цена от 7 лева, която прекупвачите заплащат на берачите със запазване на чувствителна печалба за себе си и средно 20 тона събрани гъби за сезон, годишният приход от гъби може да се изчисли на 140 хил. лева. В туризма в региона (извън ловния хотел „Синият залив”, който е собственост на стопанството) вероятно се формират още 80 до 100 хил. лева, изчислени като 30% натоварване на легловата база и средно 15 лева за нощувка плюс 20% допълнителни туристически услуги. Следователно към настоящия момент средно не повече от 3.25 милиона лева е икономическата стойност, която се създава в ДЛС Беглика.

Към това число може да се добави – без да се включва в крайната сума на този етап – приносът на язовир Голям Беглик в приходите на НЕК от каскадата Баташки водносилов път. Общата стойност на електроенергията, създавана във ВЕЦ Батак, е 8.96 млн. лева средногодишно от производството на 112 гигават часа електроенергия (Хидроенергийни каскади и язовири. НЕК, 2007, стр. 17). Тази продукция и съответно приход биха били невъзможни без водния приток, осигуряван от ДЛС Беглика, като водосборната област на язовира е 331 км² от които 45% в рамките на стопанството.

С отчитане на сивия сектор, който по новата методика на Националния статистически институт за изчисляване на brutния вътрешен продукт на страната е 10 – 12 %, икономическият продукт, създаван в настоящия момент в ДЛС Беглика е средно годишно 3.5 – 3.7 млн. лева. Това е ликвидността, която се формира в и непосредствено около стопанството при настоящите действителни цени и пазари. При дисконтова норма 10%, това се равнява на настояща стойност от 37 млн. лева.

Ако ДЛС Беглика не съществуваше, ако на природно – географската и икономическа карта на България на мястото на горите на стопанството зееше бяло петно, загубената стойност щеше да е много по-чувствителна. Този начин на мислене, който се съобразява със стойността на дейностите, които трябва да бъдат заплатени от хората, ако природата откаже да ги изпълнява, е залегнал в основата на методиката „плащане за екосистемни услуги”. Но преди да я приложим, нека първо оценим какъв е потенциалът за стойността на бизнес услугите от ДЛС Беглика, които стопанството може директно да предостави на обществото след известни маркетингови и капиталови разходи.

Да предположим туристически поток от 5 хиляди души на сезон, който реализира 15 хиляди нощувки в рамките на горското стопанство – в легловата база и на палатки. Това са хора, посетили Беглика с цел активен туризъм и активно се възползват от ресурсите в района. Цифрата е напълно съпоставима с изчисленията в настоящия момент 25 хил. човеконощувки край язовира само за топлия сезон. Тъй като в момента сред посетителите преобладават хора от региона, а и няма предлагане на разнообразни туристически услуги, икономическият продукт от туристическото посещение се ограничава до събираните смешно ниски такси, събирачеството в горите, което остава нетен доход за посетителите, и уловът на риба от язовира, който също не носи директни приходи за стопанството. Икономическият продукт може съществено да нарасне, ако А) се въведат по-високи такси за оставане край язовира; Б) се предприеме маркетинг на природното богатство на региона на целеви туристически сегменти. Мярка А ще има ограничително въздействие за хората в региона, които са свикнали да използват гората и язовира безплатно. В това се крие известна социална опасност, но ако намерението бъде осъществено в информирана среда, могат да се постигнат

силни резултати, тъй като живеещите в този край имат много по-ясна представа за стойността на природата по сравнение с градските жители.

С предпоставката, че горското стопанство бъде управлявано според най-добрите известни практики и бъде осигурено кредитиране по преференциална лихва за осъществяване на всеки здрав и икономически целесъобразен план, който по-рано е бил отлаган заради липса на средства или капацитет, нека изчислим възможностите за приходи в ДЛС Беглика.

Приходите от дейността, която можем да наречем устойчив и екологичен туризъм, по моя оценка възлизат на още най-малко 500 хил. лева, като формирането на тази стойност не влиза в противоречие с настоящия туристически обем от порядъка на 80 до 100 хиляди лева. Елементите на крайната оценка за туристическия потенциал са обобщени в Таблица 2 в лева.

Дейност	Очакван годишен приход	Коментар
Туризм с наблюдение на едри хищници	250000	Проект CLCP в Карпатите в края на 10 – годишен планов период формира стойност 560 хил. евро, от тях 260 хил. евро остават в местната общност: www.clcp.ro
Конен туризъм	50000	Стопанство от 30 коне
Водни спортове	15000	6 лодки
Къмпинг	150000	В това число и традиционно почиващите край язовира
Велотуризм	10000	
Транспортни разходи	30000	При допускане, че 2/3 от туристите са със собствен транспорт, а горивата се закупуват извън района; за превоз по маршрута Батак – Беглика – Батак
Допълнителни разходи на туристи	150000	В това число храна и напитки

В тази примерна схема не са изброени редица алтернативни туристически дейности, които могат да разнообразят допълнително предлагания туристически продукт и да разширят сегмента на посетителите, например риболовен туризъм с водач и фототуризм. Посочените суми при ефективно управление са умишлено занижени и представляват по-скоро потенциал за нетен приход, тоест приход след отчисляване на разходите за заплати, грижа за домашните животни и поддръжка на туристическата база – които биха се включили в изчислението на брутния продукт според разходния подход.

С направените допускания потенциалът на активния екологичен туризъм в ДЛС Беглика изчислявам на 650 хиляди лева нето. На този етап туристически поток от 5 хиляди души платежоспособни гости на сезон е напълно постижим с посредничеството на ангажиран и прицелен маркетинг (много важно за отбелязване е, че такъв маркетинг излиза извън компетентността на ведомствени структури). Този туристически поток същевременно няма да натовари природната среда над нивата, които се осъществяват днес от свободно палаткуващите край язовира, които са поне равни по брой на хипотетичните нови платежоспособни туристи. Същевременно по-високите цени за нощувка, които ще се събират за оставане край язовира, няма да доведат до секване на местния поток, а по-скоро ще извършат отбор в него. Очаквано ще се задейства механизмът, познат в поведенската икономика, че заплащането на адекватна цена за дадена услуга води до по-ангажирано отношение към нея.

За отбелязване е, че посочените в горните разчети цени са значително под средните както за света, така и за повечето региони в България. Например сумата от 250 000 лева, определена като потенциал за приход от туризъм с наблюдение на едри хищници, предполага, че в рамките на един сезон 500 души ще са готови да заплатят чиста цена от 500 лева. За сравнение в ДГС Девин цената за тази услуга е над 800 лева. Този подход се дължи първо на стремеж да не се допусне преувеличаване на оценката за стопанския потенциал на региона, второ на опит за изчисляване на нетни парични потоци.

По мои оценки разходите за маркетинг по привличането на 5000 активни туристи в ДЛС Беглика могат да се ограничат до 50 хиляди лева на сезон. Сумата е определена на ниска база с презумпцията, че се прилага мрежов маркетинг вместо масова събитийна реклама, а основното послание ще се разпространява през Интернет, следвайки принципа взаимност. И десетократно по-висока сума за реклама няма да е достатъчна да привлече 5000 активни туристи при положение, че маркетинговите решения се вземат с ведомствен подход. Създаването на социална мрежа за привличане на подходящи туристи предполага, че в управлението на стопанството бюрокрацията ще отстъпи пред удовлетворението, доброволното начало и социалния ангажимент.

Другият голям източник на туристически приходи в стопанството на Беглика е летният фестивал, който през 2010 г. се проведе за трета поредна година. На база резултатите от предходните години и допускането, че Беглика ще печели все по-голяма популярност като обект за еко и етно туризъм във връзка с осъществяването на проектите за биосферен парк и туризъм с едри хищници, могат да се очакват нетни приходи от 150 000 лева, формирани от посещението на средно 2500 души с нетен принос от 60 лева всеки.

Така потенциалът на туризма (без допълнителен антропогенен натиск) може да

достигне нетно 800 000 лева годишно. Според предложената визия ще бъдат създадени 12 постоянни и 30 сезонни работни места, както и възможност за стаж на студенти от биологични и туристически специалности. Около 120 хиляди лева ще влязат в държавния бюджет от регионалния екотуризм, с отчитане на данъци и осигуровки върху доходите.

Моделът за екотуризм предполага създаване на туристически и екологичен център и мрежа от обекти и дейности около него, като фокусът ще се измести от язовира и отчасти ще преодолее сезонния характер. Той ще интегрира в себе си ловното стопанство; то няма нужда да бъде окончателно заличено, тъй като естественият прираст на животинските популации дава възможност за селективен отстрел, без да бъде нарушен общият екологичен баланс. Изчисления по животински видове показват, че чрез пълно оползотворяване на прираста на дивеча за целите на международния ловен туризм е възможен приход от минимум 35 хил. евро годишно, тоест с 10 хиляди евро по-висок от средния приход за последните години. Това съответства и на оценката на Богданов и Стипцов, според които възможността за поддържане на дивечови запаси в горските стопанства на община Батак е с около 50% по-висока от сегашната. При планов отстрел по 10 до 20% по-ниски норми от тези, посочени от Стенин (2007) и съществуващата разценка, от лов на благороден елен, сърна, дива свиня, глухар и вълк са напълно възможни приходи от 70 000 лева годишно.

Вижда се, че максималният потенциал на лова в стопанството на Беглика при положение, че не се повишават цени (международната конкуренция затруднява подобно решение) и не се заселват екзотични ловни обекти, се равнява на една десета от приходите от екотуризм според сценария, който не води до ръст на антропогенния натиск. Въпреки несъгласието с подхода на Георги Стенин, виждащ в горските екосистеми интензивно ловно стопанство, в което съществуват само „полезни“ или „вредни“ видове, не можем да не се съгласим с анализа му в посочения труд. Ловен приоритет на българските горски стопанства бе вменен в края на 1970-те години във връзка с валутните приходи, които бяха рядкост в Източния блок, както и заради престижа на международни ловни изложения, търсен от ловците, спадащи към висшата номенклатура. Чисто икономическият анализ показва, че дейността, даваща име на стопанството: държавно ловно стопанство (ДЛС) – далеч отстъпва като приходен потенциал пред нови, следващи по-модерни тенденции форми на туризм, като многофункционално горско стопанство (МФГ). Беглика може да се превърне в такъв пилотен образец. В гората, управлявана според концепцията за многофункционалност, ловът изпълнява странична функция, която допълнително се ограничава от приоритетите на по-важния бизнес: активен екотуризм с наблюдение на диви животни.

Специално по отношение на вълка, заради щетите, които причинява на дивеча, той не се толерира – също и в Беглика, където са преброени само 2 вълка. Туризмът с наблюдение на

хищници предполага поддържането на възпроизвеждаща се глутница в стопанството. Това от своя страна ще допринесе и за по-доброто физическо състояние на дивеча и съответно ще даде възможност за отстрел на по-скъпи трофейни екземпляри. С допълнителния отстрел до 4 вълка годишно евентуалните загуби на дивеч ще бъдат финансово компенсирани: държавната такса за отстрел от чужди туристи за 2011 г. е 210 евро на екземпляр.

Събирачеството на недървесни растителни горски ресурси е вторият след еко туризма клон на стопанството в Беглика, който може да бъде засилен посредством концепцията за многофункционално ползване. Макар в момента събирането на гъби да е почти максимално, сегашните 710 лева, които влизат в касата на ДЛС Беглика не са адекватни на пазарната му оценка. По-горе беше посочена сумата от 140 000 лева. Дори тя да се удвои в благоприятна година, парите от гъбарство не са чак толкова много, за да оправдаят създаването на нови структури, а разпределянето им сред безработното население в региона има важен социален ефект. Проблемът, доловен от Богданов и Стипцов е, че стойността се събира в региона, но незабавно се изнася извън него. Преработката на гъбите се осъществява извън пределите на община Батак. Не само това създава икономически дисбаланс: събирачите от региона далеч отстъпват по брой на „професионалните“ събирачи. В летните месеци в Баташка планина се заселват десетки гъбари; развиват дейност и организирани групи, които всяка сутрин се извозват с микробуси до даден горски участък, а вечер се връщат. Прекупвачите, които стоят на определените места в рамките на ДЛС Беглика, също бързат да транспортират изкупените количества към цеховете за сушене и преработка. Този бизнес е възможен само заради големите норми на печалбата между заплащаното на събирачите, печалбата на посредниците, добавената стойност от преработвателите и неизменно високите цени на чуждестранните пазари. Цените варират, но в САЩ килограм сушени диви европейски манатарки (разфасовките са най-често в унции и фунтове, еквивалентно между 60 и 450 грама) в момента струва близо 100 долара. Съответно въпросните 20 или 30 тона сурови манатарки, които се събират на сезон в ДЛС Беглика, могат да формират пазарна стойност между 500 000 или дори 750 000 лева.

За целта са нужни три предпоставки: събирачество, което не води до спад на наличните ресурси; преработка на суровината в пазарен продукт вътре в региона; маркетинг на продукцията на целеви пазари. В първия план трансформацията на сегашното стопанство в по-цивилизовани форми е наложителна във връзка с българското законодателство и FSC сертификата. Вторият план може да се счита за генерална перспектива за развитие на региона в линията на зелено стопанство. Третият план ще се възползва от туристическия поток и дори ще осигури синергия в маркетинговите дейности за екотуризъм.

Приемаме, че приходите от други недървесни продукти като горски плодове и билки

представляват нетна печалба за жителите в Баташкия регион и посетителите с цел екотуризъм и не ги включваме в оценката. Това съответства на подхода на Пиърс, който за иглолистните гори в умерените зони не им поставя експлицитна стойност.

Неочаквано висока икономическа оценка получава сено. В последните години, във връзка с общата тенденция на западане на животновъдството в България, приходите са незначителни, като за 2009 г. в ДЛС са получени 432 лева от събирането на 11 тона сено. В предишни години стопанството е реализирало по 3 – 4 хиляди тона сено, което означава потенциал за допълнителни 120 – 150 хиляди лева.

В тази връзка през 2009 г. в ДЛС Беглика са събрани такси за пашата на 141 говеда, 34 коня и 39 овце, общо 250 лева от близо 200 животни. Разбира се, създадената икономическа стойност е по-голяма от събраната такса, тя отчасти е отчетена в приходите от туризъм. При наличие на пасища от над 1000 ха, без критично увеличаване на антропогенния натиск е възможно броят на добитъка в ДЛС Беглика да бъде съществено увеличен. В природен парк Горбея в северозападна Испания на надморска височина 700 – 1200 м. е установена плътност на добитъка от 0.83 – 1.82 животни на хектар. В изследването от 2009 г. се посочва, че този брой на животните е близък до изчисления оптимум и съответства на броя на животните в по-високите Централни Пиринеи. След оценка на съответствията (температурни, валежи, месеци без слани) може да се определи възможност за поддържане на до 800 броя добитък в ДЛС Беглика, в това число 200 крави с 200 говеда и 200 овце. Поради бързоменящата се пазарна конюнктура и неоформената държавна политика в планинското животновъдство, оценката на добитъка извеждам не от възможните парични потоци от продажба на животински продукти като мляко и месо, а от пазарната цена на родопско говедо, която е средно между 800 и 1000 лева. На тази база може да се изчисли икономически потенциал за стада добитък от най-малко 400 хил. лв. Нетният приход определям на база на прираста на 130 000 лева (има възможност за определяне на по-високи цени на екологична продукция от регион със засилваща се популярност). Независима оценка на експерт – оценител според пазарните цени показва съпоставими значения на планинско животновъдство с 200 крави и 200 говеда: между 110 и 160 хил. лева нетен приход с перспективи за растеж след третата година поради изравняване на цените на продукцията у нас с европейските и възвръщане на направените капиталови разходи.

Впрочем Беглика носи името си от данъка „беглик“, който е събиран по турско време от многобройните стада, изкарвани по тучните родопски пасища. За сравнение, според лесоустройствения план на стопанството за 1987 – 1997 г. средногодишно е реализирана паша на 700 глави едър добитък, тоест двойно над показаните горе разчети, в добавка към това и 4700 глави дребен добитък. В момента животновъдството в региона е в силен упадък,

както се вижда от цитираните горе цифри. Не е невъзможно посочените за предходния период числа да могат да се възпроизведат без натиск върху околната среда, но информация доколко това е устойчива практика към този момент липсва.

В оценката на икономическия потенциал на рибните ресурси в стопанството трябва да се отбележи, че Голям Беглик е воден басейн с антропогенен произход и по-голямата част от ихтиофауната в него е интродуцирана. Високата надморска височина и студените води не позволяват не само интензивно отглеждане на аквакултури, но и по-машабен туристически риболов. Правени са опити за зарибяване на редица видове азиатски пъстървови риби като например сивен, но към този момент не е постигнат успех. Общо 10 000 малки пъстърви е годишният зарибителен план на ДЛС Беглика. По данни на ръководството на ДЛС, в момента рибното стопанство не формира нетен приход в бюджета или приходът е минимален: развъдникът за пъстърва се поддържа по-скоро за асортимент в туристическите услуги, без да се създават положителни финансови потоци. Цената на килограм риба е 9 лв. Все пак във връзка с многофункционалното управление, което ще приложи по-активен маркетинг, а и с факта, че световният рекорд за балканска пъстърва е уловен в региона, възможно е на този етап да се очакват 10 000 лева нетни годишни приходи от доставки на риба за пазара и риболовен туризъм с професионален водач. Има потенциал това число да се увеличи при зарибяване с нови видове.

Приходите от дървесина в момента съставляват близо 95% от общите приходи в ДЛС Беглика. Известна перспектива дава изчислението, че 0.6% от дървесината, която се добива в България, идва от тук. Средната цена за кубик дървен материал в последните няколко години е между 60 и 70 лева, като се добиват почти 40 хил. м³ дървесина. Както бе посочено, в стопанството днес се поддържат 55 работни места.

В естествените гори на Беглика със средна възраст 81 г. стопанската политика следва да бъде насочена към увеличаване на приходите от дървен материал без разширяване на дърводобива. Това е напълно възможно при преработка на дървесината вътре в региона. Цената на кубически метър чамови дъски на пазара у нас в момента е около 230 лева без ДДС, а талпите струват 240 лева. Да приемем 200 лева за кубик като средна цена от склад за обработената чамова дървесина от Беглика. В община Батак 70 малки предприятия преработват дървен материал в греди, дъски и амбалаж, но тъй като правят това за своя сметка, възможностите им са ограничени и много от тях на практика не функционират. Това означава, че няма нужда да тепърва да се правят значителни разходи за закупуване на машини и оборудване.

Възможно е годишният паричен поток от бизнеса с дървесина да придобие следния вид: добив на дървен материал ограничен до естествения прираст 30 000 м³. За населението и

за публични нужди в община Батак през 2005 г. са употребени 18 000 м³ (от склад, социални) на преференциални цени, следователно при поемане на една пета от регионалното ползване от сметката на ДЛС Беглика, дърводобивът за пазара ще достигне обем 26 000 м³. От цената 200 лв. за кубик отчилсяваме 25 лева за транспорт, 30 лева за фонд работна заплата, 25 лева режийни разходи и амортизация (наем) на техниката. Постигането чрез обработка на стойност от 120 лева на кубик дървесина означава над 3.1 млн. лева нетни приходи (без отчитане на тарифните такси, плащани в момента на държавата; приемаме, че те ще отпаднат – както е предвидено в новия Закон за горите). Загубата на обем в процеса на дървообработка се компенсира от определените по-ниски продажни цени за разбичената дървесина и по-високи режийни разходи. 4 хиляди кубика, достатъчни за отоплението на над 400 домакинства, могат да се реализират по социална цена от 20 лева за кубик, т.е. да осигурят други 80 хил. лв., така приходите от дърводобив и дървообработка се оформят около 3.2 млн. лева нетна стойност.

В тази визия подкрепа може да окаже сертифицирането на горите на ДЛС Беглика от Forest Stewardship Council, като намирането на клиенти, които ще оценят по-високо дървесния материал от устойчиво управляван регион е въпрос на маркетинг. Възможно е с активен маркетинг да се намерят институционални клиенти по дългосрочни международни контракти, ако се действа активно и бързо, тъй като е налице пазарна ниша и конкуренция.

Пряко свързана с дървообработката е възможността за производство на дървени пелети. Пазарът им в Западна Европа расте с темп 40 – 60% годишно и се измерва в милиони тонове. Машина от неголям мащаб може да произвежда до 2000 тона пелети годишно, цената за тон на пазара е минимум 300 лева. Цената на такава машина с монтажа може да достигне 200 хил. лева. При две пелетирални машини само в рамките на година инвестициите ще се изплатят и ще се създаде продукция на пазарна стойност 800 000 лева, при нетен поток минимум 500 000 лв. Суровината за пелетите на практика е безплатна за ДЛС Беглика, тъй като могат да се използват отпадъците от дърводобива и дървообработката. Общо отпадъците след дърводобива в българските гори се оценяват на 100 млн. тона биомаса годишно, при 0.6% пропорция за Беглика това означава 360 000 тона – тоест повече от достатъчно за две машини.

Сумарно, стопанството управлявано според концепцията за многофункционалност, насочило се към платежоспособни активни туристи, стремящо се да затваря производствения цикъл и разполагащо с достатъчно капиталови и трудови ресурси за инвестиции в дългосрочни проекти, може да реализира нетна потенциална стойност от 5.7 млн. лева, което е с над 80% повече от сегашната стойност, доминирана от горското ловно стопанство. Потенциалът на ДЛС Беглика за генериране на устойчиви приходи с прилагане на МФГ

концепцията и известни капиталови разходи е схематизиран в Таблица 3.

Дейност, ресурс	Потенциални приходи Лева	Хора	Забележка
активен туризъм	800000	12	до 30 със сезонните работници
имоти	/500000/	/10/	Еднократни
Лов	70000	5	с до 5 помощни
Риба	10000	2	разнообразие
Гъби	500000	5	сушене и пакетиране
Сено	120000	3	добавена стойност
животновъдство	130000	7	месо и мляко
дърводобив	3200000	30 (40)	дървообработване
Пелети	500000	4(6)	две машини
Други	400000	2	
Общо	5730000	70/86	сега 3000000

Освен с 80% по-висок икономически продукт, с предложената визия за развитие ще се създадат около 20 нови работни места и вероятно поне още толкова в летния сезон. Допълнително с това ще се увеличи и производителността на труда. Ако в момента един работник или служител от ДЛС Беглика създава продукт за средно 55 хил.лв., според хипотезата създаваната стойност може да нарасне до над 80 000 лева годишно.

Реализирането на посочената визия среща трудности в три основни насоки. Първият проблем е, че липсват хора. Това се споделя от сегашното ръководство на ловното стопанство, като според директора на ДЛС Беглика Георги Серафимов, главно липсата на посетители съдържа големия потенциал на региона за туризъм. Чрез прилагането на описания по-горе мрежов маркетинг този проблем може да се разреши, като при това има възможност да се подберат желаните посетители (да се приложи сегментация). Съобразно търсените гости ще се подготвят подходящи за тях инфраструктура и туристически продукт. В курортния комплекс край язовир Батак в момента има изградена леглова база за 10 000 души. Тя остава слабо запълнена, така че възпроизвеждането на същия туристически модел в Беглика не е оправдано икономически. Според афоризма, „Можеш да имаш каквото пожелаеш, но не можеш да имаш всичко“. Ако в Беглика се развива активен туризъм сред природата, управлението трябва да се откаже от нови ски писти, лифтове и големи здания. При това в региона вече има такива. Важно е да се отбележи, че в предложения сценарий за цял сезон ще се приемат 5000 платежоспособни посетители, вероятно повечето от тях ще са чужденци, които няма да окажат по-високо от настоящото въздействие върху екосистемата.

Очевидно не само гостите са хората, които липсват. Осъществяването на туризъм според очертаната по-горе визия изисква заетите да разполагат със специални познания и умения. Такива хора в настоящата демографска реалност не се намират лесно, а щом се намерят и привлекат, трябва да се стимулират да останат. Съответно ако дори само в експериментален план подобно стопанство у нас се развие, то трябва да се регламентира с дългосрочен, дългогодишен ангажимент. Само така е възможно да се привлече човешки ресурс за осъществяване на концепцията за многофункционално управление. Готова ли е държавата да обещае дори при смяна на правителството и преследваните политики сигурно бъдеще на такива хора, които биха свързали живота си с този периферен край на страната? ДЛС Беглика в момента е държавно стопанство; готовността на държавата да учреди МФГ стопанство, преобразувайки плановете и нагласи в Изпълнителна агенция по горите, е поставена пред предизвикателство.

Накрая, дори летният фестивал Беглика Фест, който на третата си година привлече най-много хора досега, е по-слабо посетен от сходни събития в други места в страната.

Вторият проблем е, че липсва кредит. Подобно начинание като МФГ стопанство изисква първоначални капиталови разходи, от които не трябва да се очаква ударна възвращаемост и неспиращ паричен поток. При това на практика ще се окаже, че някои дейности са по-печеливши или устойчиви от други и в хода на осъществяването на проекта ще се наложат промени. Ще трябва допълнителни инвестиции. Като форма за гаранционен фонд, който ще помогне на стопанството да заработи, може да послужи продажбата на имоти в района на язовира и вилните зони, като от 10 до 20 обекта е релно да се получат 500 000 лева. Сумата обаче отново не е достатъчна, тъй като само машините за пелетиране струват 75 000 паунда всяка, или общо 400 000 лева с доставката, монтирането и настройването. Българската банка за развитие в настоящия момент е най-подходящата институция, която може да стане доверител на осъществяването на проекта, като отпусне кредитна линия за стопанството.

Вероятно 5 млн. лева инвестиции са необходими за осъществяването на подобен проект. Сумата е грубо ориентировъчна, особено по отношение разходите по задължителното изравняване и насипване на чакъл на пътя около язовир Голям Беглик, както и рехабилитация на шосето Батак – Доспат. Дори при сегашните отчисления за държавния бюджет от продажбата на дървесина от ДЛС Беглика, още повече при изчисленият потенциал за 80% повече приходи от настоящите, сумата не изглежда пречка за възстановяване след гратисен период от 3 години. След три години дейности като животновъдство, конен туризъм и аквакултури ще разгърнат приходния си потенциал. Съответно това е и периодът на установяване на връзки с мрежов маркетинг. Детайлната инвестиционна оценка изисква

допълнителни проучвания и излиза извън целите, които настоящото изследване си поставя.

Третият проблем е в държавната позиция и той произтича непосредствено от горното заключение. Приемането на специален нормативен документ за управлението на МФГ стопанства е необходим преди всичко, като освен ДЛС Беглика още в три от петте горски стопанства на община Батак описаният модел за интегриран горски туризъм и лека индустрия е приложим. В тази насока, експерименталното МФГ стопанство отлично се интегрира в Трета зона на взаимодействие от предложения Биосферен парк Баташка планина.

В момента решенията по горите се вземат в Министерството на земеделието и храните. Но превръщането на ДЛС Беглика и сходни горски стопанства в МФГ стопанство излиза извън компетентността на МЗХ. Предложението за МФГ стопанство е предложение за прилагане на *нов стопански модел*. Той изисква нормативна промяна със специална правителствена наредба. Тази наредба засяга компетенциите на най-малко три ведомства: МЗХ, МОСВ и МИЕТ, а пряко въввлечени ще са също и МФ и МРРБ. Петведомствен проект по въпрос с времеви хоризонт от над 15 години в същността си е истински бюрократичен капан. Трябва да се действа достатъчно бързо и гъвкаво, защото конкуренцията нараства, а потенциалът се губи. Бърз и дългосрочен ангажимент на държавата – ще има ли такъв?

Според сега действащите стопански модели, ДЛС Беглика се обезличава. Акцентът върху дърводобива в ИАГ не дава премия за уникалния характер на Баташките гори. Сякаш губейки се сред многото гористи местности в България, Баташката планина не получава адекватна стопанска оценка като уникално, южно разположено убежище на едри диви бозайници в реликтни иглолистни гори. Предложението за изграждане на биосферен парк Баташка планина, в който по-голямата територия ще е зона за контакт „природа – хора“ и ще се развиват устойчиви стопански отрасли, може да канализира този управленски процес.

- **Стойност на екосистемните услуги на горите на Беглика**

Концепцията „плащане за екосистемни услуги“ вече не е новост за специалистите с интереси в управлението на природните ресурси. Тя отговаря на простата икономическа справедливост, че факторът за създаване на доход трябва по някакъв начин да бъде възмезден за приноса си. Както видяхме по-горе, този проблем не е чужд и на българското законодателство, а в момента на европейско и световно ниво се изследват икономическите механизми, с чиято помощ плащането за услугите на природата може да се осъществи на практика. Разбира се, тази идея ще срещне множество възражения от засегнатите стопански единици, но не по-малко са авторитетните коментари, че точно това е бъдещето на икономиката на природопазенето и изобщо в управлението на природните ресурси.

Оценявайки екосистемните услуги, предоставяни от горите на ДЛС Беглика, ще

използваме за базова съпоставка изчислените стойности според разценките на хектар на Костанца и колектив, според методиката на CBD, както и в проекта „Преглед на екосистемните услуги и ползите, които предоставят”. Сумите са съответно 16.9 млн. лева годишно (от които само 7.3 млн. лева се създават в горите); 22.2 млн. лева и 30.6 млн. лева. Първите две суми са осъвременени спрямо ценовите нива от 2009 г., а третата е към 2007 г.

Според Екосистемната оценка на хилядолетието (2005), екосистемните услуги се разделят в четири големи категории: материални услуги, регулиращи услуги, културни услуги и поддържащи услуги. Материалните услуги са най-близки до сегашната масова представа за икономическата стойност на природата. Регулиращите услуги изразяват приноса на биосферата за поддържане на хомеостазис, благоприятни условия за живот – както в глобален, така и в локален план. Например горските масиви играят регулираща роля за баланса на атмосферните газове, за водния цикъл, за регулиране на климата чрез осигуряване на защита от вятъра, преките слънчеви лъчи и евапотранспирацията, и т.н. Културните услуги са човешката оценка за красотата на гората и стойността ѝ като национално наследство. Поддържащите услуги правят възможно самото съществуване на екосистемата, като понякога е трудно да се разграничат от регулиращите. Примери за поддържащи услуги от горите са фотосинтезата и осигуряването на местообитания.

Както посочват повечето задълбочени изследователи на екосистемите, едва ли сме наясно с целия процес на самоподдържане на живота на планетата, а още по-малко с конкретните механизми, чрез които се осъществява това: мрежата на живота е изключително сложно преплетена. Същевременно вече разполагаме с редица примери за ролята на определени биотопи, процеси и дори конкретни видове за здравето на екосистемите, както и с оценки на загубите, които икономиката понася, ако природата спре да предоставя услугите си. Например е установено, че щетите от наводнения са близо десет пъти по-високи, ако бъдат премахнати мангровите гори по тропическите крайбрежия. В добавка към осигуряването на местообитания, възможност за туризъм и важноста за възобновяването на рибните ресурси, хектар мангрови гори в Калифорния може да създава стойност над 35 хиляди долара за година. Макар и не толкова изразена, връзката между премахването на горите в умерените зони и опустошенията от природни катастрофи е пряка.

Формулата, която следват оценките на екосистемните услуги в последните над 10 години, представлява измерване на пълната (тотална, съвкупна) икономическа стойност – Total Economic Value – като сума от стойността на директното ползване, на индиректното ползване, на опцията (запазената възможност), на завещаната стойност и на пасивната стойност. Освен споменатото 1) оценяване на екосистемните услуги според избегнатите разходи, известни са още пет техники за оценяване: 2) какви разходи трябва да се направят,

ако услугите на природата трябва да се осигуряват с човешки труд. По този начин например е оценена годишна стойност от 150 млрд. долара на услугата опрашване на растенията; 3) принос като производствен фактор; 4) транспортни разходи – като условен измерител на стойността / жертвата, която се прави от хората, за да се доближат до дадена екосистема; 5) хедонистично ценообразуване – измерва какъв е приносът на „природния фактор” в стойността на имот или продукт от конкретна екосистема при съпоставка със сходен; 6) условни оценки, които измерват готовността на хората да платят за услугите на природата, поставяйки ги в хипотетични сценарии.

И шестте техники са използвани в настоящата оценка на услугите в ДЛС Беглика, под формата на първични или вторични данни.

Основните услуги, които остойностявам на примера на ДЛС Беглика, са услугите по улавяне на въглероден диоксид, по регулиране на водния отток, по фитоцидна защита, по осигуряване на местообитания на ценни животни, по рекреационни услуги за населението, по осигуряване на материални стопански услуги.

Към тези шест категории не включвам например услугата по регулиране на природни заплахи, тъй като на това равнище на знание за природно-икономическите въздействия в горите от умерените зони, а и следвайки подхода на водещи в областта автори, подобна оценка би била по-скоро спекулативна. Интересува ни не абсолютно пълната парична стойност на горите, защото такава няма. Без гори няма човешка цивилизация – а значи и пари. Икономически и научен интерес представляват по-скоро пределните изменения в стойността на услугите от гората, произтичащи от различия в състоянието ѝ, включително заради различни начини на ползване. За щастие към този момент, да се надяваме и занапред, гората на Беглика устойчиво предоставя безценни услуги по предотвратяване на природни катастрофи.

Стойност създавана чрез улавяне на въглерод. Годишната стойност на услугите на горите в ДЛС Беглика по извеждане на въглероден диоксид от атмосферата оценявам на 4 млн. лева годишно. Общата маса на въглерода в сухата дървесина е 45%, а в горската почва се съдържа почти толкова въглерод, колкото и в стволите и листната маса на дърветата. Тук се търси не общото количество въглерод в горите, а „секвестрираното”, или изведеното от атмосферата и превърнато в биомаса. В литературата се посочват стойности за улавяне на хектар гора от 2 до 8 тона въглерод годишно, в зависимост от възрастта на насаждението. На база изследвания за умерени иглолистни гори в САЩ (Stavins, Richards. The Cost of US Forest – Based Carbon Sequestration. PEW Center on Global Climate Change, 2005, p. 10, 11) приемам улавянето на 3 тона въглерод на хектар годишно, предвид по-старите гори на Беглика. Коефициентът на съответствие между тон въглерод и еквивалентен тон въглероден диоксид,

който е предмет на търговия на въглеродните пазари, е 3.67. Цената на еквивалентен тон въглероден диоксид определям на 14 евро, на база средните цени през последната година и половина на European Climate Exchange. Така стойността на въглерода, улавян от хектар гора, възлиза на 300 лева или 3 750 000 лева общо за горите на стопанството. С отчитане на по-малката норма на фиксиране на въглерода от ливадните и селскостопански площи, стойността на тази услуга се доближава до 4 млн. лева за ДЛС Беглика.

Тук не се дискутира реалната заплаха от парников ефект или възможността гората да влияе на нивата въглероден диоксид при сегашния мащаб на човешката дейност. При положение че въглеродът, отделян от европейската индустрия има реална цена, а загубата на гори е съпоставим с индустрият фактор във въглеродния баланс, то икономическата логика налага да се определи цена и на въглерода, усвояван всяка година от горите. За оказване на същата услуга в по-малки мащаби от горите, индустриалните предприятия биват възнаграждавани с милиони.

Стойност на предоставените местообитания. По-горе беше представена визия за развитие в ДЛС Беглика на туризъм с наблюдение на едри хищници. Но освен това, освен стойността на животните като ловни обекти или за показване, животинските популации имат вътрешно присъща стойност, както и наследствена стойност за човечеството. Тя много трудно може да се представи с паричен израз, но все пак ще се опитам да поставя цена на гората на Беглика като хабитат, правейки съпоставка с други условни оценки. През 1998 г. стойността на хектар гора в САЩ като местообитание на застрашената мексиканска петниста сова е определена на 4400 долара (The Value of Forest Ecosystems, p. 30). Тъй като посочената сума е условна оценка от типа „готовност за плащане”, редно е да спазим съотношението между покупателната способност в България и САЩ, което към 2009 г. е 27%. Резултатната цена от 1660 лева на хектар ще приложим само към защитените гори в ДЛС Беглика, тоест 1758 хектара. Поставената оценка от 2.9 млн. лева е действително условна, по-скоро ниска. Впрочем врабчовата кукумявка, доскоро считана за изчезнала от територията на България, през последните години отново е установена в защитените гори на Беглика.

Рекреационна стойност. Тук ще отчета реалната стойност, създавана в настоящия момент от посещения на туристи в региона. Тъй като голямата част от тях са местни жители, вменената стойност на едно посещение не е особено висока, определям я на 5 лева. При 26 хиляди човеконощувки край язовира в топлия сезон и може би още 5 хиляди извън него, сумата вероятно не надхвърля 150 хил. лева. С туризма в къщи за гости и почивни станции, стойността на рекреационната услуга на ДЛС Беглика евентуално нараства до 250 хил. лева годишно. Тази сума разбира се не съответства на потенциала. Горите на ДЛС Беглика могат да предоставят среда за отдих и рекреация на много повече и по-платежоспособни туристи.

Проблемът с това е, че масовият туристически поток противоречи на други форми на стопанисване на гората, включително и на алтернативния туризъм.

Летният етно фестивал Беглика Фест дава по-адекватна оценка за стойността на гората за туризъм и рекреация – но е еднократно събитие, тоест не може да повлияе решително на крайната оценка. Чрез метода на транспортните разходи може да се изчисли годишна стойност в размер на 150 хил. лева (2500 посетители по средно 60 лева). Общата стойност на рекреационните услуги вероятно в момента възлиза на 500 хил. лева. В тази насока е големият потенциал за създаване на допълнителна стойност.

Задържане и отдаване на вода. Както лаконично отбелязват Богданов и Стипцов, „за поддържането на горите по отношение приоритетите на водното стопанство и хидроенергетиката са нужни пари, които сега не се осигуряват” (цит. изд., стр. 151). Тази ключова услуга, предоставяна от горите на Беглика, ще оценим по три различни начина. По данни на НЕК, годишният приток на вода в язовира е 4.19 м³/сек, или 132 135 840 м³ за година. В дългосрочен период притокът съответства на водата, която се оттича от язовира. Приемаме, че 80% е ефективното ѝ използване за производство на енергия. При цена от 2 стотинки на м³ като икономически ефективно плащане на горите за услугата водна регулация (Георги Костов, зам. – министър на земеделието и храните, лично съобщение), стойността на услугата възлиза на 2.642 млн. лева.

Сведение за стойността на хидроложките услуги на горите на Беглика дава дисертацията на Невена Шулева – Алексова „Оценка на гори с водоохранна целева функция” (2009 г.). Авторът определя нетен финансов принос на хектар гора на територията на община Велинград на 298.15 лева годишно при пълна реализация на дървопроизводствената им функция (323 лв / ха от смърча). Експериментално тя доказва, че при настоящите ценови равнища има възможност да се осигури годишна рента на собствениците на гори в санитарно – охранителните зони между 30 и 80 лева в зависимост от пояса на СО₂. I пояс съответства на изцяло водоохранна функция, от тази гледна точка годишната рента на горите на ДЛС Беглика за хидроложки услуги би следвало да е 1 милион лева. При доставяне на питейна вода, рентният доход за собствениците на гори би следвало да е между 1.6 ст. и 2.5 ст. за м³, изчислява авторът. В момента в ДЛС Беглика, въпреки че град Батак черпи вода от Голям Беглик, няма обособени вододайни зони и съответно водоохранни гори.

От втора страна, стойността на електроенергията, произвеждана във ВЕЦ Батак възлиза на 8.9 млн. лева. Над 40% от площта на водосбора на язовир Голям Беглик е разположена в границите на ДЛС Беглика. Тоест разглежданото стопанство има принос за създаването на 3.56 млн. лева от електроенергия, без да се отчита ползването на водата за питейни нужди в град Батак, както и напояването на над 47 хил. ха земеделски земи в

Горнотракийската низина: напоителна система „Тополница”, НС „Велинград”, НС „Алеко – Пазарджик”, НС „Пещера” – с водите от каскадата Баташки водносилов път („Данни за водите в България” <http://www.bluelink.net/water>).

Трето, според цитираното изследване „Преглед на екосистемните услуги и ползите, които предоставят” годишната стойност на услугите от вътрешните водни басейни на територията на Родопите е приблизително 10 000 лева на хектар, вероятно повлияно и от оценките на Костанца. Това за ДЛС Беглика означава 4.84 млн. лева.

Приемам 2.5 млн. лева стойност на годишните услуги на ДЛС Беглика по поддържане на водния баланс.

Относно функцията абсорбиране на вредни вещества, приемам определената от Зервудакис, Рашев и Гермер разценка от 40 лева на хектар, или 500 000 лева годишно.

Материалните услуги бяха изчислени на 3.2 млн. лева годишно, в това число 3 млн. лева от дърводобив и 200 хил. лева от недървесни горски продукти.

Така съвкупната стойност на услугите от ДЛС Беглика, за които в момента съществува някакъв пазар, възлиза на 13 600 000 лева годишно (виж таблица 4). Оценката, която варира в граници от 13 до 18 млн. лева на година, е от един порядък, малко по-ниска от приетите за базови разценки. Но с включване на по-висока оценка за рекреационните услуги на Беглика и за наследствената стойност на местообитанията, които умишлено бяха определени при ниска база, различията се заличават. Това непреднамерено съответствие говори, че при измерване стойността на екосистемите, различните изследователи имат предвид едно и също нещо.

Екосистемна услуга	Стойност, лева годишно	Забележка
Материални услуги	3 200 000	Дървесина, лов, събиращество
Задържане на въглерод	4 000 000	Над 18 млн. лв. годишно до 2050 г.
Воден отток	2 500 000	Вероятно 3.5 млн. или по-висока
Местообитания	2 900 000	Условна оценка
Рекреация	500 000	Неоползотворен потенциал
Пречистване на въздуха	500 000	-

Нетната настояща стойност на ДЛС Беглика при 10% дисконтова норма и 3% годишна инфлация е 200.11 млн. лева за безкрайното бъдеще. Така изчислени, предоставяните услуги на хектар от стопанството са около 920 лева годишно, а нетната настояща стойност на хектар е 13 537 лева. Материалните услуги изчислявам на 23.5% от общата стойност на предоставяните услуги. Глобални и регионални екологични промени, създаването на нови пазари за някои горски услуги, политически решения, цикличното движение на стопанската конюнктура, както и осъществяването на големите хидроложки проекти в Родопите могат в скоро време да променят стойността на услугите, които ДЛС Беглика предоставя на

обществото.

Устойчиво управление на ресурсите на ДЛС Беглика

- **Четири сценария за използване на ресурсния потенциал на ДЛС Беглика.**

Използване и потенциал са две различни страни на една монета. Вече стана ясно, че Беглика е *богат* район, ценен за опазване, с множество претенции върху него. Това е една от най-хубавите, високи части на Родопите, планина с отдалечен антропогенен фактор, здравословен климат и богат живот. Едрите бозайници са използвани за престижен лов, на богатите пасища са водени многобройни стада добитък, но студеният климат е пречил на разгръщането на по-активна стопанска дейност до днес. Определихме стойността на услугите, предоставяни от Беглика при съществуващите отдалечени пазари. Изчислихме цената им на поне 200 млн. лева, без в това число да включваме стойността на земята, тъй като никой няма намерение да продава Беглика. Но пазарите са временно и променливо явление на фона на гората, която продължава да стои дори въглеродните емисии да спрат да се търгуват или цената на дървесината да се утрои.

Оползотворяването на потенциала зависи като начин от желанието на субекта. Доколкото субект е държавното горско стопанство, то не би могло да доведе докрай описаното горе начинание за пилотно МФГ стопанство, тъй като липсват компетентност и организация. Но гората е държавна собственост, така че държавата трябва да вземе отношение към предмета на тази оценка. Същевременно държавата трябва да е морален субект: да се оттегли от печалбата, като си поставя не повече от подкрепящи цели, но същевременно да запази функциите си по контрола, като внимателно регламентира достъпа в гората. Държавата трябва да направи още нещо – да приведе наличните активи в действие. Нужно е решение. То обаче не се взема от морална абстрактна държава, а от конкретни ведомства и хора и идва доста бавно предвид скоростта на природните промени.

Доколкото субект са хората, които биха участвали в осъществяването на проект за МФГ стопанство (в Беглика), нужна им е държавна гаранция, че ангажиментът е траен. Описаният проект не би могъл да се осъществи от произволни хора – нито от граждани, нито дори от лесничей. Ако се заложи на неподходящите хора, няма да излезе нещо различно от загуба на време и провалена държавна инвестиция, още повече, че и маркетингът е въпрос на информираност, убеденост и ентузиазъм.

Необходим е начален тласък, но той не идва на празно пространство – концентрация на горски цехови производства и обори в съществуващата широка база на стопанството е

напълно възможна. Дори кредит от 5 милиона лева не е недостижим през банките за развитие за осъществяване на най-модерен център за наблюдение на едри хищници в Европа. Въпросът е дали ще се направи това, или нищо няма да се направи. Алтернатива освен това е да се построи масов туристически обект за водни спортове с шумни джетове и ATV машини, като на примера от последните години се заобиколят националните и европейски законови принципи. Към този момент преценявам риска от разгръщане на този политически сценарий като нисък – и все пак по-висок, отколкото в четвъртия вариант: да се пристъпи към ограничаване на стопанската активност чрез превръщане в резерват.

С оглед на дългосрочното управление на гората, ще предположа четири сценария за развитие на ДЛС Беглика, по отношение на ниска и висока интензивност на ползване и ниско и високо разнообразие на ползване, представени като крайни версии по-долу:

Сценарий А: Пазарна ориентация. Някой се стреми да печели пари от Беглика, като построява масов туристически обект край брега на язовира. Дърводобивът се задържа на това равнище и организация, изнася се по-далеч от туристическата база, проправят се повече горски пътища. Поправя се пътната настилка край язовира; обособяват се места за пикник. Проблеми с чистотата. Предлагат се няколко десетки къщички – бунгала, както и нощувки в голям туристически комплекс със заведение; магазин. Водни спортове, парк с моторни шейни и лодки. Имидж на високопланински, еко туризъм. Достъпът е затруднен през зимата, разчита се на по-високи цени. Активният туризъм е едно от предоставяните развлечения; допълва по-доходоносните водни процедури. Отглеждат се животни за атракция. Прави се опит да се съчетае с ловен туризъм. Финансиране с частни капитали. Клиенти – богати българи и опит за повече чужденци. Над 50 работни места за хората в Батак и Ракитово, при ниски заплати. Плащане на рента на държавата. Проблеми с инфраструктурата, мръсни води, природен стрес. Голямо първоначално влагане на пари, бавна възвращаемост от туризма. Загуба на екосистемни услуги. (Висока диверсификация, висока интензивност). Този модел е предпочитан от редица настоящи служители в горското стопанство и се разбира като „печелившата алтернатива” на сегашното горско стопанство.

Сценарий Б: Традиционно ползване. (Business as usual). С поглед в годините напред, възможни са редица подобрения с помощта на FSC сертификацията, но паричният поток се създава със сега наличните техника и сгради и организация и не може да е много по-висок. Може да се очаква не особено интензивен поток на туристи от града, възможен е ръст на ловния туризъм. Ще започне ремонт на пътната мрежа. Засилващ се интерес към региона от екологични организации и туристически групи. Малки инвестиции, малки приходи. Загуба на биоразнообразие заради несъразмерен достъп. Регламентиране на вододайни и санитарно – охранителни зони вероятно ще се случи, както и узаконяване на неуредените вилни имоти.

Възможно е развитие на планинско животновъдство. Подобряващо се горско стопанство. Събирачите на гъби продължават дейността си, плащайки малко по-високи такси. За къмпинг инфраструктурата се разчита на екоорганизациите. Младежки лагери. Дървесината се изнася извън региона, стремежът е да се оползотвори прираста.

Сценарий В: Консервация. Ниско разнообразие, ниска интензивност. Консервацията е възможен сценарий най-малкото по три причини: строителният и мебелният сектор могат да изпаднат в продължителен период на застой заедно с националната икономика и търсенето на дървесина от ДЛС Беглика, както и потенциалните туристи, ще спаднат; икономическата оценка на екосистемните услуги да се повиши и да възникнат пазари за услугите идващи от запазени горски масиви; смяна в държавната политика в посока приоритетно съхраняване на природата, като Баташка планина бъде обявена за защитена територия. При намаляване на антропогенния натиск, екосистемата ще започне да се възстановява, ще стане по-дива – а с това и алтернативната ѝ стойност като опция ще нарасне. Но ако спадът в интензивността се дължи на обща икономическа слабост, също и контролът в гората ще пострада. При сегашната идейна нагласа в политическите структури, консервационна идея за бъдещето на подобно стопанство е трудно да се очаква.

Сценарий Г: МФГ стопанство. Високо разнообразие, ниска интензивност – този сценарий се доближава до предложената в началото на предходната глава визия за развитие. Основаване на биосферен парк Баташка планина. В МФГ Беглика ще се предлагат за избор 8 – 10 различни форми на активен и познавателен туризъм: наблюдение на едри хищници, преходи из гората, велосипеди, фотография, гребни спортове, езда, ориентиране и запознаване с природата, екипни игри и спорт. Неполямо животновъдство, което доставя продукция за туристите и за пазара (биомагазини). Риболов. Лов, с акцент върху трофейни екземпляри, подбoren отстрел. Изграждане на места за къмпинг, разпъване на палатки, екипировка. Централна сграда за срещане и презентации, с магазин и заведение, осигурени комуникации. Подобрена пътна настилка. Компости, ограничено селско стопанство. Свиване на дърводобива под прираста на горите. Производство на греди и талпи, машини за пелетиране. Цех за сушене и пакетиране на гъби; сгради за съхраняване на месото и млякото. Семинарен център, обучения, младежки лагери, медийно присъствие с акцент в Интернет. Студентски програми. Постоянен мониторинг на въздействието и тунинг на предлаганите услуги. 20 работни места плюс още 20 помощни, най-висока натовареност на центъра 100 души дневно, плюс още 100 в палатковите къмпинги. Удължаване на туристическия сезон от май до октомври. Изчислените приходи от 5.7 млн. лева вероятно са съпоставими и по-високи от интензивния туризъм, с 80% по-високи от традиционното ползване и вероятно с 120% по-високи, отколкото при консервацията.

Критерии за избор на модел на управление. Ако критерий е само икономическият резултат, изводът на базата на четирите сценария е, че ако се пристъпи към инвестиционно развитие на Беглика, алтернативният туризъм с минимум въздействие е по-доходен от стандартния, типичен за нерегулирания период на 1990-те години туризъм. При отчитане на екосистемните услуги на горите, следващият най-добър вариант е традиционният дърводобив и страничен туризъм с ускоряване на подобрението в организацията и управлението.

Но ако критерият за избор следва непотичен модел (себеобогатяване и лобиране за свързани интереси), икономическите аргументи отстъпват на заден план. Тъй като горите на Беглика попадат в мрежата Натура 2000, това не може да се случи без грубо погазване на съществуващото законодателство. Накрая, да се стигне до ситуация на избор между консервация и устойчиво ползване също е възможно, но само когато обществото и политическия елит еволюират в природопазеща насока.

Липсата на структурно развитие, тоест традиционният бизнес, е най-съблазнителният сценарий за държавните структури. Държавата в този момент залага на високата опционна стойност (стойност на отложеното действие) на Беглика. Проблемът е, че междувременно природният капитал не остава непокътнат, а деградира заради ненаучния подход, по който се управлява стопанството, както и останалите ДГС в страната. Към богатите гори на Беглика се предявяват много претенции. Държавата осъзнава, че трябва да опазва тази гора; същевременно нараства възприетата отговорност на държавните структури. При недостиг на човешки и финансови ресурси, в един момент консервацията може да се окаже по-лесната форма на контрол, отколкото многофункционалното управление.

Експеримент с МФГ в Беглика все пак не е утопия: той обещава значителни научни и стопански резултати, включително като еталон за развитие. Добри ще са и имиджовите ползи за региона и страната. Предизвикателството по този път, изхождайки от добрите европейски практики, е не толкова да се намери финансиране за Сценарий Г, колкото да се намери границата, в която антропогенният натиск започва да вреди на екологичната система. Мекият туризъм, който е една от възможните стопански дейности с ниско ниво на въздействие, лесно може да се изроди. Критерий за избор, дори като вариант на стопанската стратегия „високо разнообразие на ползванията”, по моя оценка е на първо ниската интензивност на осъществяваната в Беглика дейност. Да потрети, предизвикателството пред оползотворяване на природния потенциал на Беглика е привличането на правилните хора.

- **Маркетинг и управление на многофункционалното горско стопанство**

В горския фонд, попадащ в границите на Държавно ловно стопанство Беглика, няма недържавни терени. Собствеността на горите е държавна частна на 87%, а 13% е държавна

изключителна собственост. Цялото стопанство попада в мрежата на европейските защитени зони Натура 2000 като част от зона BG0002063 Западни Родопи определена в съответствие с Директива 79/409/ЕЕС за Птиците, с решение на Министерския съвет, публикувано в ДВ бр. 21 от 9.03.2007 г. Целите на опазването на защитената зона са запазване на площта на природните местообитания, запазване на естественото им състояние, както и възстановяване при нужда. Съгласно чл. 4 т. 4. от въпросната Директива, България „ще вземе всички подходящи мерки за избягване на замърсяването или влошаване условията в местообитанията, или всякакъв вид безпокойство, засягащо птиците, дотолкова доколкото те ще бъдат от значение. Извън тези защитени зони (България) също ще се бори за избягване на замърсяването и влошаване на условията в местообитанията”.

Този текст определя законовата невъзможност в ДЛС Беглика да се развива масов туризъм, тоест туристическа услуга, разчитаща на голяма посещаемост и икономии от мащаба. Проблемът в тази насока е, че на стопанските предприятия и частния капитал въобще е свойствен механизмът *мимикрия*. Тоест масовият туризъм като инвестиционно намерение вече няма да се прояви в чиста форма. С напредъка на знанието за начините за въздействие върху общественото мнение и за постигане на съответствие с формалните изисквания на законовата рамка, възможни са редица проекти с голям мащаб, които ще използват зелената идея като компонент на своя маркетинг – както към институциите, така и към публиката.

Маркетинговата екология е удачен път за развитие на туристическия продукт в по-натоварените, вече урбанизирани територии. В район като Баташка планина, приемането на стратегията „зелени продажби” предвещава сериозен стрес за животинските популации, далеч не само на птиците. Възгледът на автора е, че многофункционалното управление на горите е възможно единствено под формата на научно – практичен подход. Основна тук е концепцията за *сърцевина на управлението*. В специализираната англоезична литература тя е известна също като мисия. Доказано е, включително на база парични потоци, че предприятието, което знае защо съществува и какво точно прави (притежава т.нар. мисия), постига по-добри резултати от бизнеса, използващ предоставилата се възможност – както в дългосрочен, така и в средносрочен план. Сърцевината на управлението е мотивът, идеята с която се пристъпва към дадено стопанско начинание. Тя определя стопанските решения за развитие, както и оценката на междинните постижения и посоката за корекции. Сърцевината на управлението ще гарантира, че един икономически проект, целящ устойчиво стопанисване на природните ресурси, няма да се изроди в максимизиране на печалбата и свързаната с това фалшификация на мониторинга, който както добре е известно би могъл да покаже точно онова, което е нужно за одобрението или отхвърлянето на дадено решение.

Наистина, мотивите с времето се променят, затова е важно в самото начало да бъде постигнат консенсус по това какво и защо се прави, който да бъде ясно регламентиран с нормативен документ. Държавното стопанство дава отлична възможност да се пристъпи към всичко това на дългосрочна и институционализирана основа – което е и причината за надграждане на настоящата оценка в тази посока.

Управлението на многофункционалното горско стопанство в регион като Баташката планина, където населените места са малко, а отрасловата структура е подчинена на дърводобива с туризма като спомагателно приходно перо, е сравнително по-малко конфликтно. Докато за управлението на горите в един равнинен терен в близост до голям град трябва да се консултират и отчитат твърде много интереси, в примера на ДЛС Беглика има възможност да се вземат по-смели решения.

Обединяването на наука, предприемачество и природопазене е начинание с много голям обществен интерес. То може да породи международен отглас, ако сърцевината на управлението действително се дефинира устойчиво. Намирам за удачно, в сферата на сценариите, да се учреди Съвет за управление на МФГ Беглика. На примера на международната организация FSC (Съвет за надзор на горите), според мен е уместно да се формират три звена за управление: екологичен съвет, социален съвет, икономически съвет. Решенията се взимат с консенсус, тоест ако едно звено е несъгласно, предложението се отхвърля. Социалният съвет е представителство на местната общност. Икономическият съвет, тъй като собствеността е държавна, се ръководи от Изпълнителната агенция по горите, като включва и предприемачи в дърводобива, дървопреработката и недървесните горски продукти, туризма. Екологичният съвет включва научната общност и неправителствените организации. Рискът от разбягване на интересите и блокиране функционирането на Съвета може да се избегне, като в началото се дефинира ясна сърцевина на управлението.

Друга възможност за балансирано управление дава включването на държавата чрез нейните експерти и структури във всеки един от трите съвета, например представител на Министерството на труда и социалните грижи в социалния, на МОСВ в екологичния, на МИЕТ и МФ в икономическия – без да има водеща роля в нито един от трите. Същевременно във всеки съвет: икономически, социален, екологичен, ще се търсят решения с одобрението на над 50% от членовете, които ще са представители на много заинтересувани страни. Отново остава изискването за консенсус между трите съвета.

Визираните форми на управление, изискващи продължителни консултации между експерти, на пръв поглед изглеждат мудни. Но вековната гора на Беглика не предполага припряност – освен в опазването ѝ. Авторът е убеден, че икономическият продукт може да нарасне чувствително, най-малко с изчислените по-горе 80%. Това обаче трябва да стане без

допълнително антропогенно натоварване на естествения регион. Затова МФГ се стреми да увеличи нетната печалба с отчитане на пълната стойност на гората. Изчислихме годишните услуги на стопанството на най-малко 13 млн. лева при сегашните неразвити пазари. Подобна сума, която най-вероятно тепърва ще расте, както и изгледът за повишаване на благосъстоянието на хората в региона, научното знание и рекреационната услуга за населението, плюс големите имиджови ползи от новаторската идея, говорят, че инвестицията е високо перспективна и очакваните ползи значително надхвърлят рисковете по първоначалните разходи.

Рискът е най-вече в две насоки: а) държавата да реши, че разполага с капацитет да стори всичко това сама и същевременно да ангажира маркетинг с неподходящи канали за публично въздействие; б) държавата да предостави осъществяването на привидно сходен проект на предприемачи, чиято мисия е различна от устойчивото стопанисване на Беглика. Устойчивото управление на горите се стреми да постигне най-добри икономически резултати, но паричната печалба не е неговата крайна цел.

Заключение

Проучването на природно – ресурсния потенциал на ДЛС Беглика и икономическата му оценка бяха осъществени през цялата 2010 година. Проектът се разви в три фази. Първата разгледа теоретичните основи на концепцията за многофункционалното управление на горите и адаптирането им към български условия. Проучени бяха планове за устойчиво управление на Баташкия регион. Изследването се провеждаше предимно на бюро – в библиотеки и в Интернет, като работата на терен се сведе до кратки посещения за запознаване с региона и хората. Тази проектна фаза завърши с публикацията „Гори за милион(ер)и”.

Втората фаза беше предимно работа на терен. Беше проучен антропогенният натиск около язовир Голям Беглик. Бяха проучени стопанските практики и резултати на ДЛС Беглика и нагласите на ръководството за бъдещо развитие на стопанството. Чрез серия неформални интервюта беше проучена нагласата на местните жители (от община Батак) към гората, по-специално към идеята за опазването ѝ чрез по-стриктно регламентиране на обхвата и вида на дейностите в нея. Оценени бяха провежданите от „Байкария” образователни програми в рамките на цялостния проект за Баташка планина – като интерес на участниците и рекреационни и възпитателни ползи. Беше оценено въздействието от фестивала Беглика Фест, който отбеляза края на втората проектна фаза.

В третата проектна фаза, която завършва с настоящия текст, извърших изчисленията и дадох крайна оценка на продуктите и услугите от гората на Беглика, предвид най-добрите

известни международни образци и добитата представа за регионалната специфика. Бяха предприети няколко междинни консултации със специалисти, както и косвени техники за установяване на нагласите в ключови лица от браншовите организации. В рамките на тази фаза бяха осъществени още три публикации: „Пари, които растат по дърветата”; „Добрите, лошите и злите в новия Закон за горите”; „Евтината дървесина – загубени пари”.

Убеждението ми е, че ДЛС Беглика е стопанство, което в момента се управлява сравнително добре. Засилва се контролът, намаляват незаконните практики в горите, работещите в стопанството са добре осведомени за ползите от прилагането на МФГ концепцията. Има готовност за съдействие на проекти с цел оползотворяване на алтернативните ползи от горите. Стопанството се стреми да разнообрази предлаганите туристически и ловни услуги според най-добрата информация, с която ръководството разполага.

Същевременно ДЛС Беглика не може да надскочи ограниченията, свързани с ведомствения тип управление. Многофункционално горско стопанство в настоящата управленска форма е просто невъзможно. Необходимо е да се оставят повече компетенции за взимане на решения в ДЛС и да се осигурят инвестиции в досега невиждан мащаб. Но дори това да се случи, позитивният резултат далеч не е гарантиран. Защото развитието винаги дава откат: ако въздействието от стопанското развитие не бъде следено и не бъдат взети превантивни мерки, стойността на екологичните услуги ще намалява. Маркетингът от мрежов тип и алтернативната туристическа услуга също не са по силите на горски, ловни и стопански специалисти, получили конвенционално образование и тренинг. Дори е възможно да се запише: многофункционалното горско стопанство е неконвенционално горско стопанство.

Заклучението ми от целия проектен процес е, че действително е възможно да се спечели повече, като се секат по-малко дървета и дивите животни се смущават по-малко. **С по-деликатно стопанско въздействие идват повече пари.** За да бъде този проект успешен, той не трябва да спира до формулирания тук извод. Проектът може да бъде продължен със сътрудничеството на заинтересуваните субекти: държава, научна общност, прогресивна общественост, бизнес избрал устойчивият път за развитие, местни активисти.

Както пролича от изготвената количествена оценка на екосистемните услуги, различни начини на изчисление от много отдалечени изследователи дават сходни резултати. Това говори, че потенциалът на българската гора е налице. Големият въпрос е не толкова в оценката на потенциала, която ще се променя сравнително бързо във времето напред – а в избора на пътища за оползотворяване на този потенциал. Този проблем определи потока на разсъжденията в заключителната част на този текст. Във всички случаи, инвестиционните

оценки в горите оттук насетне трябва да включват пълната икономическа стойност на услугите на гората, а не само паричната стойност на дървесината.

Един много важен компонент на гората – нейната естетическа и културна стойност за човека и народа, не получи количествена оценка в това изследване. Решението за това беше преднамерено, макар да са известни редица добри примери за подобни оценки в световни и български изследвания чрез т.нар. Contingent valuation. Бързо развиващата се научна и философска мисъл в сферата биоетика не иска повече да се съобразява с наложените през последните век и половина табути. Самата идея за собственост върху гората, жива и неделима цялост, скоро ще бъде подложена на критика. В морален план не е безспорно, че човекът – сам живо същество, но и морален субект – може да оправдае права на собственост върху нещо живо и диво, водещо независимо от него съществуване. В най-добрия случай човекът има правото на разумен ползвател на гората, но не и на господар и владетел, който своеволничи с дивия живот. В икономически и стопански план, държавната собственост върху горите на Беглика води разсъжденията именно в тази насока.

След казаното по-горе, трудно може да се оправдае измерване на културното значение на гората само с паричен израз. Прави впечатление, че сред публикациите и монографиите на тема управление на горското стопанство в България почти няма такива, които не си позволяват някакво „лирично отклонение” със стих, девиз или смела метафора. Това не трябва да се разглежда като слабост в научен и практически план, точно напротив. Няма нормален морален субект, който да остане незасегнат от магията на гората. Всичко това не бих могъл да опиша по-добре от автора Николай Райнов:

„Когато човек се озове в гора, той вижда разни дървеса, цветя, треви; чува гласове на птици; мяркат му се животни; едни го поглеждат плахо, други – заплашително; пред очите му прелитат пеперуди; по пътеките пълзят гущери и змии; в потока плуват рибки; между най-дребните тревички се промъкват още по-дребни буболечки, които човек не би забелязал, ако не гледа внимателно ... Ако озовалият се в гората е прост човек или не е свикнал да се замисля и да дири връзка между нещата, ще му се стори, че тази смесица от разнообразни същества и предмети е безсмислена работа на случая или непостижимо дело на Божия прищявка. Нему и през ум не би минало, че всичко в гората е на мястото си, че всичко има смисъл...”

Стойността на горите в бъдеще ще нарасне чувствително. Много скоро формите на управлението им ще трябва да отговорят на разнообразни екосистемни услуги, на които ще бъде поставяна все по-висока цена. Пилотен проект в стопански значим мащаб за многофункционално управление на горите е необходим на България заради бъдещето, което започва от настоящето. Има основания мястото да е Беглика.

Литература

Концепции

Diamond, J. Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed. NY, 2005

Living Planet Report. Biodiversity, Biocapacity and Development. WWF, 2010

Lovelock, J. Gaia. A New Look at Life on Earth. Oxford, 1979

Scenarios on the territorial future of Europe. ESPON Project 3.2. 2006

Теория и методика на екосистемните оценки

Зервудакис, Рашев, Гермер. Преглед на екосистемните услуги и ползите, които предоставят. Проект „Опазване на глобално значимото биологично разнообразие в ландшафта на Родопите”. 2007

Costanza, R. a.o. The Value of the World's Ecosystem Services and Natural Capital. Nature, Vol. 387. May 1997

Millennium Ecosystem Assessment. Ecosystems and Hyman Well – Being: Synthesis. Washington, 2005

Pearce, D., D. Moran. The Economic Value of Biodiversity. London, 1994

TEEB – The Economics of Ecosystems and Biodiversity for Local and Regional Policy Makers. 2010

The Value of Forest Ecosystems. Secretariat of the Convention on Biological Diversity. Technical series No. 4. 2001

Икономика и устойчиво управление на горите

Богданов, К. Тревожни Знаци. Природа. Гори. Общество. София, 2008

Ритберген – МакКракен. Гори с висока консервационна стойност. WWF, 2007

Стенин, Г. Ловното стопанство в България. София, 2007

Стипцов, В. Многофункционално стопанисване на горите. Част 1. Многофункционално горско планиране. София, 2006

Anderson, F.J. Natural Resources in Canada. Economic Theory and Policy. Toronto, 1985

European Forest Sector Outlook Study. UNECE/FAO, 2005

Sustainable Development of the Forest Sector in Bulgaria 2003 – 2013. Sofia, 2003

Горите и регионът

Богданов, К., В. Стипцов. Икономически, екологични и социални измерения на горско – ресурсния потенциал на община Батак. София, 2006

Георгиев и колектив. Проучвания върху храната на вълка в района на ДЛС „Чепино”, Западни Родопи. Юбилейна научна конференция по екология (сборник с доклади). Пловдив, 2008

Държавна дивечовъдна станция „Беглика”, административна принадлежност РУГ Пазарджик. Лесоустройствен проект 1998 година, ревизионен период 1987 – 1997

Защитени местности Чатъма, Батлъбоаз, Самодивска поляна. План за управление 2007 – 2017 година. МОСВ, 2006

План за многофункционално стопанисване на горите на територията на община Батак.

Община Батак, РУГ – Пазарджик. 2006

Междинен отчет към договор за проучване на състоянието на биоразнообразието в Баташка планина и изготвяне на мотивирано искане за разширяване на мрежата от защитени територии. Българска фондация Биоразнообразие, 2010

Сравнения и еталони

Шулева – Алексова, Н. Оценка на гори с водоохранна целева функция. Автореферат към дисертация. София, 2009

Albizu a.o. Mountain Pastures Structure and Its Relationships with Grazing. Actas de la XXXIX Reunión Científica de la SEEP, 1999

Carpathian Large Carnivore Project. Annual Report 2002. Brasov, 2003

Ding, Nunes, Teelucksingh. European Forests and Carbon Sequestration Services: An Economic Assessment of Climate Change Impact. Fondazione Eni Enrico Mattei. 2010

Johnson, I., R. Coburn. Trees for Carbon Sequestration. Primefact 981, 2010

Shuirong, Yuanzhao, Gongying. Valuation of Forest Ecosystem Services and Natural Capital of Beijing Metropolitan Area: A Case Study. Presentation. 2009

Stavins, R., K. Richards. The cost of US – based carbon sequestration. Pew Center on Global Climate Change, 2005

Институционални проекти, планове и програми

Отчетен доклад на Изпълнителната агенция по горите за 2009 г. МЗХ, София, 2010

План за действие за кафявата мечка в България. МОСВ, София, 2007

Проект на Закон за горите, приет от Министерски съвет. 21.09.2010 г.

Хидроенергийни каскади и язовири. НЕК, 2007

Недържавно горско стопанство в Република България. Презентация на Ц. Ценов. ИАГ, 2010